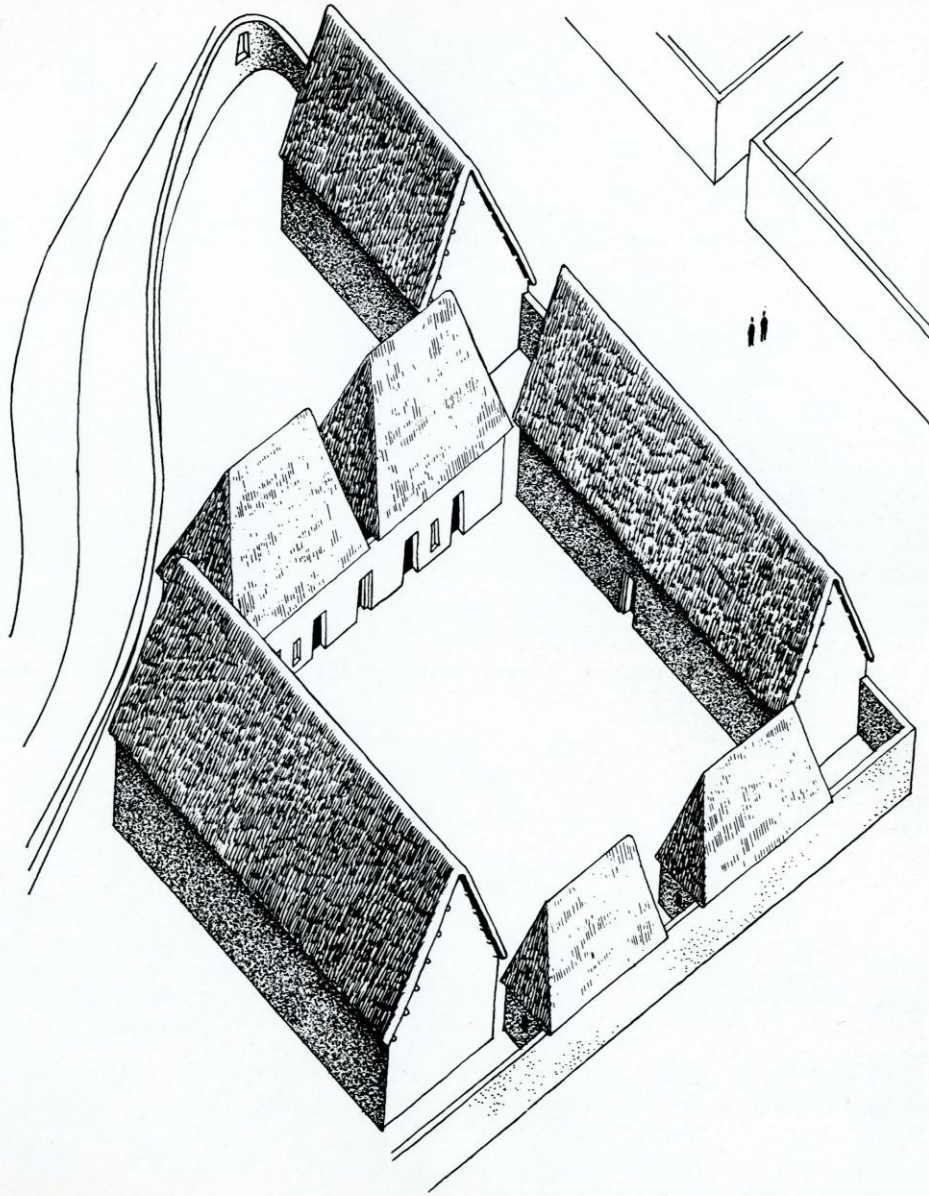

Coricancha

Het archeologisch gedachtegoed achter het tempelcomplex in Cuzco, Peru

Iwan Soekhoe

Afbeelding uit Graziano Gasparini & Luise Margolies' *Inca Architecture*
(1980:229)

Coricancha

Het archeologisch gedachtegoed achter het tempelcomplex in Cuzco, Peru

Geschreven door: Iwan Soekhoe s0511382

Bachelor Scriptie

Begeleid door: Dr. L.N.K van Broekhoven

*Indiaans Amerikaans Archeologie
Universiteit Leiden, Faculteit der Archeologie*

1 november 2011, Leiden

Inhoudsopgave

Introductie	4
Hoofdstuk 1 Methodologie en Theorie	6
Hoofdstuk 2 Bronnenanalyse	16
<u>Conquista</u>	16
<u>Kronieken van primaire bronnen</u>	18
<i>Felipe Guaman Poma de Ayala</i>	18
<i>El Inca, Garcilaso de la Vega</i>	25
<i>Pedro Cieza de León</i>	25
<i>Juan de Santa Cruz Pachacuti Yamqui Salcamayhua</i>	26
<u>Secundaire bronnen</u>	31
<i>William H. Prescott's History of the conquest of Peru</i>	31
<i>Johann Jakob von Tschudi's werken</i>	33
<i>Clements R. Markham's The Incas of Peru</i>	35
<u>Literatuur tussen secundair en processuele literatuur</u>	35
Roberto Lehmann-Nitsche's beschrijvingen	36
<i>De Zonnetempel in Cuzco</i>	39
<i>De grote afbeelding van de Zon</i>	39
<i>Het grote altaar</i>	41
<i>De gouden tuinen</i>	41
<u>Postmoderne literatuur</u>	42
Hoofdstuk 3 Bronnen interpretatie en conclusies	46
<u>Interpretatie van de primaire bronnen</u>	46
<u>Interpretatie van secundaire bronnen</u>	51
<u>Interpretatie van literatuur tussen secundair en processuele literatuur</u>	55
<i>Coricancha; El Templo del Sol en el Cuzco y las Imagenes de su Altar Mayor</i>	56
<u>Postmoderne literatuur</u>	58
<u>Bevindingen</u>	60
Summary	63
Bibliografie	65
Lijst van figuren	69
Lijst van bijlagen	70
Bijlagen	71

Introductie

Het literaire onderzoek dat uiteengezet wordt in deze scriptie, streeft ernaar om inzicht te geven in hoe de archeologische theorie over de Coricancha zich heeft ontwikkeld door de tijd heen. De archeologie als discipline binnen de academische wereld en de theoretische ontwikkeling hierbinnen, is constant onderhevig aan discussies, afwijzingen, vernieuwingen en acceptaties. Theorieën binnen het archeologisch denken veranderen omdat de rationaliteit binnen de gelijktijdige mentaliteit van de academische maatschappij ook verandert (Greene 2003:8). In dergelijke gevallen is het belangrijk zich te realiseren dat het dogmatiseren van iedere nieuwe theorie vooral handig is in de praktijk wanneer er een besef bestaat van hoe en waarom een nieuwe theorie zich heeft ontwikkeld.

Omdat ook de theorieën achter de evolutie van de archeologische theorie constant bediscussieerd worden, is ervoor gekozen om deze discussie enigszins te betrekken in dit werk. Om dit te bewerkstelligen, wordt er een houding aangenomen van de 'gematigde relativist' ten opzichte van de 'extreem relativist', of de 'positivistische epistemologist', zoals beschreven door Bruce Trigger in zijn *A History of Archaeological Thought* uit 2006 (Trigger 2006:2). Hoewel Trigger hierbij aangeeft dat discussie betreffende een mogelijke invloed van geschiedenis op de archeologische interpretatie nog niet aan zijn einde is (Trigger 2006:5), is het uitgangspunt in deze scriptie geweest een dergelijke invloed te erkennen. De manier waarop de scriptiegerelateerde literatuur wordt behandeld is dus te kenmerken als opeenvolgend beïnvloedend. Hierop zal verder worden ingegaan in het eerste hoofdstuk van deze scriptie. In dat hoofdstuk wordt de methodologie van de scriptie besproken en daarbij gekoppeld aan de opvolgende uiteenzetting van de archeologische theorie. Deze wordt vervolgens toegepast op de volgende hoofdstukken van respectievelijk bronnenanalyse en broninterpretatie. In het concluderend hoofdstuk zal verder ook gekeken worden naar een toepassing van één van de verscheidene visies op de geschiedenis van het archeologisch denken over de Coricancha. Er wordt een poging gedaan om de centrale positie van de Coricancha in dit werk, vanuit de chronologie van het archeologisch denken, te

koppelen aan corresponderende benaderingen van archeologische interpretaties.

Hoewel de Coricancha centraal staat in dit werk, is deze thematisch niet geassocieerd met een beschrijvend onderzoek van het complex, maar met een onderzoek naar het archeologisch denken over het complex¹. Om dit te bewerkstelligen, is er een verscheidenheid aan bronnen geraadpleegd. Deze variëren van kroniekschrijvers uit de 16de en 17de eeuw functionerend als primaire bronnen, tot de voornamelijk secundaire bronnen welke reiken vanaf de 19de eeuw tot recente werken. Structureel begint deze scriptie met een theoretische uiteenzetting en methodologie van het onderzoek. Het aansluitend hoofdstuk analyseert de bronnen op referenties naar de Coricancha. Het geheel wordt vervolgens afgesloten met een hoofdstuk dat zich bezig houdt met interpretaties van het bronmateriaal en conclusies. De archeologische relevantie van deze scriptie wordt gewaarborgd door een algemeen waar te nemen lijn binnen de literatuur. Deze valt samen te vatten als de introductie van de Coricancha als 'de tempel gewijd aan de zon' binnen het Inca rijk (primaire en secundaire bronnen) en de conclusie ervan als een archeologische site (zoals beschouwd in moderne literatuur).

De algemene vraagstelling in deze scriptie is: *Hoe heeft de ontwikkeling in het theoretisch gedachtegoed van de archeologie invloed gehad op de interpretatie van het archeologische Coricancha tempelcomplex in Cuzco, Peru?* Hulpvragen gehanteerd bij deze zijn: *Wat wordt er geschreven over de Coricancha in de primaire bronnen? En: Hoe werd de Coricancha volgens de theorie waargenomen in latere werken?* In het concluderend hoofdstuk zal ook de de vraag: *Wat is de rol van interpretatie in de archeologie?* worden meegenomen.

1 Mede te wijten aan de relatieve schaarste aan literatuur gewijd aan de Coricancha, beperkt het onderzoek zich tot het denken rondom het fenomeen van het complex en zullen alternatieve studies als vergelijkingen met andere tempelcomplexen worden nagelaten.

Hoofdstuk 1 Methodologie en Theorie

Dit hoofdstuk buigt zich over de opzet van het onderzoek dat uiteengezet wordt in deze scriptie. Met het archeologische denken over de Coricancha als thema, ontleent het onderzoek feiten uit literatuur geschreven over het tempelcomplex. De mate van documentatie en waarde toegekend aan het concept dat de Coricancha omvatte is relatief beperkt. Omdat de ruïnes van de Coricancha vandaag de dag dienen als funderingen van de Santo Domingo kathedraal, moeten de meeste beschrijvingen van deze 'Zonnetempel' komen van de kronieken over het Inca rijk (de primaire bronnen in deze scriptie). Hoewel kroniekschrijvers actief documenteerden vanaf het moment van de verovering van de 'nieuwe wereld' en daarmee het huidige Peru, was het motief om te schrijven niet gelijk aan het doel van de archeologie vandaag. In de volgende hoofdstukken zal hier verder op worden ingegaan middels een bronanalyse en theoretische interpretatie.

Een broninterpretatie vereist tenminste twee categorieën literatuur; de geschreven werken fungerend als bronnen en de geschreven archeologische theorie om de bronnen te kunnen ontleden. Respectievelijk omvat de eerste categorie voornamelijk een hoeveelheid aan artikelen dan wel paragrafen gewijd aan de Coricancha. Deze documenten variëren afhankelijk van de tijdsgeslacht waarin ze zijn geschreven en beslaan kronieken, architectonische verslagen en archeologische en antropologische teksten. Deze teksten worden geanalyseerd op referenties naar de Coricancha in hoofdstuk twee. Een geschiedenis van de archeologische theorie is vervolgens benodigd om de bronnen te interpreteren. Dit is zodanig bewerkstelligd in hoofdstuk drie. Op deze wijze ontstaat een zo volledig mogelijk beeld van het tempelcomplex dat de Coricancha omvat.

Een start van een literair onderzoek naar de Coricancha is het zoeken van beschikbare informatie op het internet buiten daadwerkelijke literatuur; materiaal dat een aanvankelijk oppervlakkig inzicht kan verschaffen in het onderwerp. Het vooruitzicht hierbij was een grote hoeveelheid aan informatie gezien de Coricancha de grootste tempel gewijd aan de zon op het Amerikaans continent betreft. De initieel beschikbare materiaal beperkt zich echter tot vooralsnog

minimale informatie op de bekende web-encyclopedie en enkele beschrijvende dan wel toeristische beelden op populaire media websites. Hoewel dit soort materiaal niet van een academische karakter getuigt, zijn dergelijke zoekresultaten niet geheel nutteloos omdat er een indruk verkregen kan worden van de informatie beschikbaar gesteld aan het algemene publiek dat de maatschappij van internetgebruikers definieert. Verder valt in dit vooronderzoek af te leiden dat er vergeleken met aan andere archeologische fenomenen als de Egyptische of Mexicaanse piramides, de Chinese muur of het Engelse Stonehenge, relatief minder aandacht aan is besteed aan de Coricancha.

De volgende stap in het onderzoek is het verzamelen van literatuur dat zich wijdt aan, in eerste instantie, de Inca cultuur. Dit is noodzakelijk omdat de mate van literatuur direct gerelateerd aan de Coricancha of Inca architectuur zich aanzienlijk beperkt tot vaak enkele paragrafen binnen boeken over de Inca of Andesbeschavingen. Zoekfaciliteiten op het internet als 'Google Scholar', bevorderen echter het vinden van boeken die refereren naar auteurs welke het aanbod van primaire bronnen hebben verschaft. Deze primaire bronschrijvers zijn zeer regelmatig aan te treffen in referentielijsten van boeken welke in enkele gevallen kunnen dienen als secundaire en post-secundaire literatuur in het onderzoek. Het belang van deze verzameling primaire bronnen kan daarom in het beginstadium van het onderzoek al gekenmerkt worden als fundamenteel.

Het corpus aan literaire werken dat de Andes archeologie omvat, is naast veldwerk, voor een groot deel ontwikkeld vanuit de initiële beschrijvingen achtergelaten door de kroniekschrijvers ten tijde van de conquista. Uitgebreide vertellingen van Pedro Cieza de León en Garcilaso de la Vega zijn vooral nuttig geweest als directe bronnen van de historische conquista. De gedetailleerde verslagen van Felipe Guaman Poma de Ayala en Juan de Santa Cruz Pachacuti Yamqui Salcamayhua bevatten naast hun teksten bovendien zeer nuttige illustraties, waarbij Pachacuti's tekeningen van de Coricancha als één van de weinige bewaarde legitieme documentatie van het tempelcomplex beschouwd kan worden. Vanuit de documenten van deze vier kroniekschrijvers ontstaan extensieve geschriften vanaf de 19de eeuw. Pionieren in de studies van Andes

beschavingen waren onder meer de Amerikaanse historicus William H. Prescott (1796-1859) en Zwitserse ontdekkingsreiziger Johann Jakob von Tschudi (1818-1889). Verder van belang waren werken van Sir Clements R. Markham (1830-1916), met name zijn vertalingen van een gedeelte van Garcilaso de la Vega's en Pachacuti's geschriften. Allen hebben bijgedragen aan het antropologisch werk in de ontdekking van nieuwe beschavingen aan de hand van de primaire bronnen, maar ook hun eigen reizen naar het voormalig Inca rijk. Gelijkijdig brachten enkele gevierde archeologen de Peruaanse archeologie tot ontwikkeling: de Amerikaanse Ephraim G. Squier (1821-1888), de Duitse Max Uhle (1856-1944) en de Peruaanse Julio C. Tello (1880-1947) zijn daarin noemenswaardig. Respectievelijk omvatten hun studies o.a. het Inca rijk, Tihuanaco (in huidig Bolivia) en de Paracas cultuur.

In de 20ste eeuw verschijnen met de progressie van de archeologische theorie andere opmerkelijke archeologisch en antropologische studies. John H. Rowe (1918-2004), María Rostworowski en R. Tom Zuidema gelden als autoriteiten in de archeologie van de Inca cultuur. Vooruitgaand in de postmoderne archeologie verrijken ook Brian S. Bauer (1995, 1998, 2001), William H. Isbell en Helaine Silverman (2002), John Hyslop (1984, 1990) en Sabine MacCormack (1984, 1991, 2007) de disciplines met studies van de Inca en Andes cultuur.

In de 400 jaar vanaf de primaire bronmateriaal van de kroniekschrijvers van de tot aan de hedendaagse post-processuele archeologische theorieën zijn er verscheidene veranderingen in niet alleen de manier van de waarneming van historische en archeologische oriëntaties, maar ook binnen de archeologische ontwikkeling zelf. Er kan niet vanuit gegaan worden dat de primaire bronnen geschreven waren om hun archeologische significantie, maar deze archeologische relevantie is desalniettemin erg hoog. Op te merken valt dan ook dat dergelijke kronieken als basis dienden voor literatuur uit de 19de eeuw. Ontdekkingen en schatten uit de nieuwe wereld werden op een westers wijze geromantiseerd. Goud en exotische afgoderij domineerden deze verhalen zodat (of omdat) publieke interesse in dergelijke thema's groeide. Niettemin, Prescott, Von Tschudi en Markham behouden hun academische integriteit en produceren solide

documentatie van de civilisaties van Zuid-Amerika. Hoewel onderhevig aan de archeologische stage van hun tijd, verschillen hun bijdrages in hun theoretische gedachtegoed ten opzichte van elk daarop volgend archeologische generatie.

Refererend aan Douglas Schwartz' boek *Conceptions of Kentucky Prehistory: A Case Study in the History of Archaeology* (1967), geeft Bruce Trigger (2006:5) een stageverdeling van de Amerikaanse archeologie. De stages werden gevisualiseerd als: een speculatieve, een empirische en een verklarende fase. Trigger legt vervolgens uit dat deze verdeling gedeeltelijk als basis diende voor G.R. Willey en J.A. Sabloff's reeks van fases zoals ze presenteerden in *A History of American Archaeology* (1974, 1980, 1993). Hoewel deze reeks in eerste instantie was ontwikkeld voor de archeologie van de nieuwe wereld, zou het ook goed werken in andere richtingen van de discipline. De fases werden respectievelijk benoemd als: Speculatieve Periode (1492-1840), Classificerend – Beschrijvend (1840-1914), Classificerend – Historisch (1914-1960) en vanaf 1960, de Verklarende Perioden. De laatste werd uiteindelijk hernoemd als de Moderne Periode. Volgens deze verdeling demonstreerde de Amerikaanse archeologie een verloop van 150 jaren van dataverzameling, waarna er paradigmatische perioden van beschrijvende en classificerende fases verschenen. En als aangegeven in het schema, bewegen we vandaag de dag door een verklarende stage van de archeologie, waarin we proberen onze data te interpreteren. Deze data beperkt zich uiteraard niet alleen tot recente vondsten, maar ook archeologische thema's die het esoterische karakter van de oude beschavingen in stand hielden voordat de archeologie was geconceptualiseerd. Volgens Trigger rijmt dit schema echter niet met het feit dat er al vraagtekens werden geplaatst bij het verzamelen van vondsten in de 19de eeuw. Want dat zou een periode moeten zijn geweest waarin data voornamelijk werd geclassificeerd en beschreven, behoudens interpretatie. Niet geheel onterecht redeneert Trigger dat wanneer er geen interpretaties of verklaringen werden gezocht voor archeologische data in de zogenaamde classificerende en beschrijvende fases, er geen impuls zou zijn voor het verzamelen en bestuderen van antiquiteiten. Feit

was volgens Trigger, refererend naar E.H. Carr (1967), dat de relevantie van artefacten tamelijk hoog was in de meeste historische beschrijvingen. Carr suggereerde namelijk dat er al een zekere vorm van een theoretisch kader zou moeten hebben bestaan, of men zich er van bewust was of niet (Trigger 2006:6)

Omdat bovenstaande schema van G.R. Willey en J.A. Sabloff niet geheel accuraat is volgens Trigger, refereert hij vervolgens naar Thomas Kuhn's betoog voor het bestaan van veranderende paradigma's binnen de archeologische theorie. Volgens deze ontwikkelen nieuwe generaties academici vaak nieuwe paradigma's met nieuwe theorieën, methoden en technieken. Een dergelijke situatie doet zich voor wanneer een bestaand paradigma minder of niet toepasbaar blijkt te zijn. Opeenvolgende paradigma's corresponderen dan niet met elkaar en discussies erkennen nieuwe paradigma's (Trigger 2006:7). Soms wordt dit relativistisch perspectief gecombineerd met de lineariteit van de evolutie theorie. Dit resulteert in een perspectief dat de notie verdedigt dat de vervanging van een paradigma een wetenschappelijke revolutie inhoudt. Dit is een visie die werd aangehangen door grote namen binnen het theoretisch aspect van de archeologie, zoals door Gordon Childe en Lewis Binford (Trigger 2006:7-8). Maar Trigger argumenteert dat meerdere paradigma's rivaliseren met elkaar wanneer er sprake is van gelijktijdig bestaan. Hij vindt dat paradigma's te strikt zijn en een breder, meer open systeem van continuatie toereikender is. Trigger doet in dit geval een beroep op Michel Foucault's concept van kennismodus, of epistème. Van deze epistemen zijn er volgens Foucault vier van te vinden in de geschiedenis. Respectievelijk zijn deze: *“Renaissance (1400-1650), Klassiek (1650-1800), Modern (1800-1950), en Postmodern (ca. 1950-)”* (Trigger 2006:9). Beargumenteerd wordt dat deze wijzen van denken alle aspecten van kennis, inclusief wetenschap, beïnvloeden. Ook wordt de maatschappij binnen de Westerse beschaving waarin een dergelijk epistème heerst, erdoor gedefinieerd. Trigger beargumenteert dat de concepten van paradigma's en epistemen significant van elkaar verschillen (Trigger 2006:9). Maar er zou geen reden zijn om aan te nemen dat de twee concepten niet samen zouden kunnen hebben bestaan. Refererend aan de overlapping van epistemen zegt Trigger: *“Epistemen kunnen weinig bijdragen aan het begrijpen van de*

theoretische diversiteit dat de archeologie op elk willekeurig punt in tijd karakteriseert” (Trigger 2006:10). In deze scriptie wordt ervan uit gegaan dat hoewel algemene modi van kennis of gedachtegoed (epistemen) bepaalde perioden in tijd overschaduwden, er nog altijd ruimte is geweest voor de ontwikkeling van paradigma's. Deze paradigma's zijn niet perse wederzijds uit te sluiten en zijn soms zelfs complementair. Enigszins schikkend, wordt er in Foucault's *L'Archéologie du Savoir* (1961) met het begrip van *énoncé* (statement; wereldvisie) betoogd dat deze ook heterogeen naast elkaar bestaan.

Zowel de schema van Willey en Sabloff, als die van Foucault kunnen toegepast worden op de gebruikte literatuur. Refererend aan Willey en Sabloff's 'Nieuwe Wereld' Speculatieve Periode (1492-1840) en Foucault's Renaissance (1400-1650) modus van gedachtegoed, kunnen we hypothetisch de variërende werken van de primaire bronnen observeren. Hierbij valt te argumenteren dat betrokken kroniekschrijvers hun beschouwingen optekenden op een wijze onderhevig aan invloeden en veranderingen door een een zekere set van cognitieve regels (paradigma's). Wanneer we Pedro Cieza de León in overweging nemen binnen deze hypothese, kunnen we het volgende veronderstellen: Omdat Cieza de León als Spanjaard (Europese afkomst) deel heeft genomen aan enkele expedities en veroveringen, moet zijn modus van gedachtegoed significant hebben verschild van andere, *mestizo*, dan wel inheemse primaire kroniekschrijvers van het Inca rijk en de Spaanse verovering. Hoewel enkele van de inheemse kroniekschrijvers Spaanse scholing hadden genoten, kunnen we ervan uitgaan dat hun manier van denken niet gelijk stond aan die van Cieza de León. Logischerwijs sympathiseren zij veeleer met hun inheemse erfgoed; zoals we zullen zien het volgend hoofdstuk.

Naast lineaire, paradigmatische of epistemologische perspectieven, zijn er enkele archeologen die een cilindrisch interpretatie fenomeen prefereren. Trigger haalt Stuart Piggott en Glyn Daniel's argumentatie aan, zeggende: *“Archeologen keren vaak terug tot het bestuderen van dezelfde problemen na lange hiaten waarin dat wat eerder was geleerd, weer was vergeten”*. Of deze uitspraak toepasbaar is op de studie van de Coricancha valt te bediscussiëren aangezien de

meeste studies zijn voortgekomen uit de beschikbare bronnen. De site zelf uitgezonderd, beperken deze bronnen zich nog altijd tot de primaire bronnen en eventueel de literatuur uit de 19de eeuw. Een alternatieve argumentatie van Jean-Claude Gardin wordt aangehaald wanneer Trigger zegt: “...*het is fout om aan te nemen dat er een gat bestaat tussen het heden en eerdere tijden in het “kleine wereldje” van archeologische interpretatie.*” (Trigger 2006:11). Als voorbeeld wordt gegeven dat de notie dat “*een grote populatie dichtheid de bevolking dwingt harder te werken*” (Trigger 2006:12), vaker is gemaakt in de geschiedenis. Echter, dergelijke noties zijn niet alleen opmerkingen, maar definities in menselijk gedrag. Een dusdanige opmerking meer dan eens observeren door de tijd heen impliceert daarom niet een continuatie van archeologische interpretatie met intervallen van vergetelheid. Een observatie als deze is in feite analoog aan een waarneming van een willekeurig ander manifestatie van causaliteit. Ook Trigger argumenteert dat opnieuw waargenomen fenomenen geanalyseerd moeten worden per verschillend theoretisch kader dat verschillende perioden constitueert. Erkenning van cilindrische kaders is overigens te bewerkstelligen wanneer men ervan uit gaat dat deze cilinder als een spiraal werkt. Dat wil zeggen dat hoewel 'verticale' theorieën terugkomen, er wel sprake is van 'horizontale' verschuivingen in kaders.

Terwijl de processuele benadering tot de archeologie zich voordoet vanuit een Cultuur – Historisch perspectief op theorie, verschijnt ook het realiseren van de noodzakelijkheid om de discipline te verwezenlijken met een meer antropologische oriëntatie. Dit ten opzichte van een mentaliteit die in zekere mate etniciteit benadrukte in correlatie met de bijbehorende materiële cultuur en vaak resulteerde in racisme en nationalisme (Greene 2003:167-168); een conceptualisatie voortkomend vanuit het vroegere kader van cultuurgeschiedenis en evolutionisme. Opgemerkt moet wel worden dat de laatstgenoemde theoretische kaders inherent waren aan een tijdsgeest die zich kenmerkte door koloniale verhoudingen en slavernij, en de bijbehorende mentaliteit.

Binnen de post-processuele archeologie vinden we naast het behoud van het antropologisch karakter van het voorgaande theoretisch kader, nu meer een

nadruk op de bewustzijn van subjectiviteit in de interpretatie van archeologische data. In plaats van het paradigmatisch forceren van wetenschappelijke methoden in een processuele interpretatie, opponeert de post-processuele archeoloog met het betoog dat de waarheid in archeologische data niet meer is dan een afleiding van een subjectieve interpretatie. Ook de tendens in deze scriptie is enigszins afhankelijk van de post-processuele kader, waarin zelfs twijfels worden getrokken of er in wezen sprake is van ook maar één theoretisch kader binnen de archeologie. Dit anti-positivistische perspectief wordt tevens beargumenteerd in Trigger wanneer hij zegt dat verscheidene positivisten *“benadrukken dat sociale omstandigheden invloed hebben op, zowel welke gegevens als belangrijk worden beschouwd, als hoe ze geïnterpreteerd worden”* (Trigger 2006:18). Het dilemma of de archeologie, dan wel elk ander sociale wetenschap, als wetenschappelijk beschouwd kan worden is hierbij echter prominent (Trigger 2006:26).

We kunnen er dus in feite van uit gaan dat de wetenschap niet meer is dan een verzameling van theorieën. Deze worden vaak beschouwd als dogmatische waarheid totdat een –mogelijk willekeurige– fenomeen of observatie die waarheid vervormt, met als gevolg een alternatieve waarheid die wel of niet samen kan bestaan met het vorige. Ook wanneer de ontologische onafhankelijkheid van realisme toegestaan wordt in dit model, is een relativistische perspectief nog steeds toepasbaar. Dit kan geïllustreerd worden met het bestaan van een Inca rijk en het vóórkomen van haar verovering. Deze twee gebeurtenissen zijn immers subjectief opgeschreven door verschillende partijen welke allen beide ontwikkelingen in geschiedenis erkennen te hebben plaatsgevonden. Het verschil ligt in de subjectieve interpretatie van beiden, aangezien de verschillende partijen getekend zouden zijn door de factoren van idealisme en relativisme. Beknopt beschreven door R.G. Collingwood en gerefereerd door Trigger: *“percepties verkrijgen alleen betekenis ten resultaat van onderscheid in het gedachtegoed van de waarnemer”* (Trigger 2006:29). De Inca religie en daarmee tot op zekere hoogte ook hun beschaving, werd als inferieur waargenomen door hun Europese veroveraars. Deze waarneming ervaarden de Spaanse veroveraars, in combinatie met hun lust voor goud en macht, ten gevolge

van de indoctrinatie van hun kennismodus en gedachtegoed. Een causaliteit waar het Inca perspectief evengoed aan onderhevig was. Dus, hoewel de literatuur van de primaire bronnen tot aan post-processuele werken al dan niet onderhevig waren aan epistemen, paradigma's of lineaire progressie van het theoretisch denken, betrof het dezelfde feitelijke gebeurtenissen die leidden tot het causaal schrijven (Díaz-Andreu 2007; Greene 2003:159-184; Hodder *et al* 2003; Rowe 1962:40-54; Trigger 2006:1-39).

Het post-processueel theoretisch kader is niet alleen toepasbaar op de huidige archeologie, maar ook op data verzameld in het verleden. Hierin plaatsen we naast de kronieken ook de werken van Peruaans-archeologische pioniers van de 19de eeuw. Het interessante aspect hierbij is te zien in het verschil tussen beschrijvingen gemaakt door Prescott, Von Tschudi en Markham tijdens de 19de en vroege 20ste eeuw. Want volgens de fases van Willey en Sabloff's corresponderende *Beschrijvende Periode* (1840-1914) en Foucault's *Moderne epistème* (1800-1950), zouden zij schrijven volgens een theoretisch kader dat hun tijdperk definieerde als beschrijvend, ten opzichte van de daarop volgende verklarende periode. In het volgend hoofdstuk wordt nader ingegaan op de stages waaraan de verscheidene bronnen zullen worden gekoppeld bij het nastreven van informatie over het Coricancha tempelcomplex. Hierbij wordt gebruik gemaakt van een combinatie van Willey en Sabloff's en Foucault's schema's zoals beschreven in Trigger's *A History of Archaeological Thought* (2006). Waar de eerste grofweg van paradigma's uitgaat en de tweede van epistemen, wordt er in deze scriptie van uitgegaan dat deze simultaan kunnen bestaan wat een praktische uiteenzetting bevordert.

In het volgend hoofdstuk wordt op chronologisch wijze de literatuur besproken die informatie over, of beschrijvingen van de Coricancha bevat. We zullen zien dat er twee boeken beschikbaar zijn met 'Coricancha' daadwerkelijk in de titel. Deze zijn dan ook in hun geheel bestudeerd. Van de overige bronnen zijn de relevante passages die betrekking hebben op de Coricancha behandeld. Gehanteerde sleutelwoorden daarbij zijn (vrij vertaald uit het Engels): *goud*, *tempel*, *tempelcomplex*, *zonnetempel*, *tempel van de zon*, *tempel van de maan*, en

zilver. Naast uiteraard de gebruikte begrippen 'Coricancha' en 'Inti Kancha', evenals variaties hierop. In het Quechua vinden we:

Q'uri/Quri/Qori/Curi/Cori/Ccuri, **Kancha** en *Inti*; respectievelijk gedefinieerd als 'goud' of 'gouden', 'binnenhof' en 'zon' (Valderama 2003). De betrekking van *Inti*, heeft te maken met het feit dat er in enkele boeken gerefereerd wordt naar de Coricancha als 'Inti Kancha'; 'zonnetempel', ten opzichte van 'gouden tempel'.

Hoofdstuk 2 Bronnenanalyse

Om een overzichtelijke uiteenzetting te bewerkstelligen, zijn de bronnen chronologisch behandeld. Op deze wijze kunnen we ons een beeld verschaffen van wat er sinds de verovering van het Inca rijk is gedocumenteerd over de Coricancha en het complex eromheen. Dit houdt in dat de primaire bronnen als eerste zullen worden behandeld. Tabel 1 aan het eind van dit hoofdstuk geeft een overzicht van de vermeldingen van de Coricancha in onderstaande bronnen tot en met Robert Lehmann-Nitsche's boek.

Conquista

Het rijk *Tawantinsuyu*, verliest zijn soevereiniteit in 1532, wanneer conquistador Francisco Pizarro (1471/6-1541) succesvol de heerschappij van de laatste Inca, Atahualpa, onderwerpt aan de Spaanse troon. Verscheidene expedities en veldslagen gaan hieraan vooraf. Een van de deelnemers aan een aantal expedities in het land van de Inca is tevens de bekendste Spaanse kroniekschrijver: Pedro Cieza de León. Echter, ook Francisco Pizarro's biografie is gedeeltelijk gedocumenteerd door zijn secretaris Francisco de Xerez die de ongeletterdheid van de conquistador compenseerde (Vassberg 1978:57). Francisco de Xerez (1497/1505- waarschijnlijk 1565) nam ook deel aan een aantal expedities. Bij terugkeer in Spanje na de val van het Inca rijk, publiceert Xerez zijn '*Verdadera relación de la conquista del Perú y provincia de Cuzco, llamada la Nueva Castilla*', de zogenaamde "*Ware vertellingen van de verovering van Peru en de provincie van Cuzco, genaamd New Castilië*".

Het doorlezen van dergelijke kronieken bevestigt vaak het beeld van de lust voor goud en zilver als aanleiding voor de acties van de veroveraars. Gezien hun interesse in deze edelmetalen én het feit dat deze veelvuldig aanwezig zouden zijn in en rond de Coricancha, is het van belang om te zien of er gesproken werd van de Coricancha, of de Zonnetempel. Tijdens zijn gevangenschap spreekt Inca Atahualpa over losgeld voor zijn vrijheid nadat hij zich realiseert dat de Spanjaarden vooral belust waren op goud en zilver. In de literatuur wordt zodanig

gesproken over het vullen van de 'losgeld kamer'. Hierover vertelt Xerez:

*“Atahualpa vertelde de gouverneur dat hij de Spanjaarden die hem gevangen hadden, een grote hoeveelheid goud en zilver zou geven; de gouverneur vroeg aan hem hoeveel hij zou geven en hoe snel. Atahualpa zei dat hij van goud een kamer zou geven van 22 voet in lengte en 17 voet breed, gevuld tot een getekende witte lijn halverwege de hoogte van de kamer, gelijk aan de lengte van een anderhalve man. En hij zou het laten vullen met diverse stukken goud, kruiken, potten en tegels, alsook andere stukken. En in zilver zou hij het zelfde leveren, alleen dan met twee kamer gevuld. En dit alles zou voltooid zijn binnen twee maanden.”*²

Speculaties vertellen dat de inhouden van de kamers zoveel heeft kunnen zijn geweest als 5000 kilo's goud of meer en dubbel zoveel in zilver (Bernstein 2004:133). Een omrekening naar de hedendaagse koers van goud en zilver zou nominale waarden van respectievelijk 197,5 miljoen en 8 miljoen euro opleveren. Mocht men daarin ook de artistieke, esthetische, religieuze, historische en culturele waarden meewegen, zou dit leiden tot een onmeetbare waarde.

Het vervolg van Xerez' kroniek beschrijft voornamelijk het verzamelen van dat goud en zilver. Er wordt met kleine regelmaat gesproken van zogenaamde 'mezquitas', ofwel moskeeën. Hiermee worden de tempels bedoeld, waarvan vele hoeveelheden edelmetalen voorwerpen van werden ontvreemd. Een duidelijke referentie naar de Coricancha of een zonnetempel blijft uit. Tegen het einde van zijn verslag wordt er echter nog wel gesproken over een bepaald type huizen in Cuzco. Omdat het gebruik van De Xerez' Spaans behoorlijk archaisch is, kunnen bepaalde woorden variabel geïnterpreteerd worden. De citaat vertaald zich vrij tot:

“Er is een plek in Cuzco van Atahualpa, waar ze zeggen dat er twee huizen zijn

2 Vertaald van citaat: *“Atabaliba [...] dijo al Gobernador que daría para los españoles que le habían prendido mucha cantidad de oro y plata; el Gobernador le preguntó qué tanto daría y en qué término. Atabaliba dijo que daría de oro una sala que tiene veinte y dos pies en largo y diez y siete en ancho, llena hasta una raya blanca, que está a la mitad del altor de la sala, que será lo que dijo de altura de estado y medio, y que hasta allí henchiría la sala de diversas piezas de oro, cánteros, ollas y tejuelos, y otras piezas, y que de plata daría todo aqeul bohío dos veces lleno, y que esto cumpliría dentro de dos meses.”*(Bravo Guerreira 1985:122-123).

*gemaakt van goud, en het stro waarmee het dak is bedekt, allemaal gemaakt van goud. Tussen het goud van hier [refererend naar het goud verzameld voor de losgeld kamer] zijn meegenomen uit Cuzco, enkele strootjes als holle fluiten gemaakt van massief goud, bijna als de stengels in het veld.”*³ Het commentaar dat bij deze wordt gegeven door María Concepción Bravo Guerreira als redacteur, is dat het “zonder twijfel komt uit het fabuleuze gouden hof van de Coricancha, vermeld en beschreven in vele kronieken.” Echter, dit is de enige (mogelijke) referentie naar de Coricancha in De Xerez' werk en is het dus eigenlijk onbewezen of het goud van de Coricancha komt en daarom niet geheel aannemelijk.

Kronieken van primaire bronnen

Waar Francisco de Xerez direct verslag deed van zijn expedities in het voormalige Tawantinsuyu met Francisco Pizarro, hebben de andere kroniekschrijvers hun eigen redenen gehad om hun pennen op te pakken. Hoewel deze kwestie in het volgend hoofdstuk verder behandeld zal worden, moet er zich wel gerealiseerd worden dat die persoonlijke redenen ook de tendens en thema's van de resultaten hebben beïnvloed. Zo kunnen we er niet van uit gaan dat de mate waarin er over de beschouwing van goud door de verschillende werken heen geschreven wordt, vergelijkbaar is met elkaar. Deze regel geldt ook voor zaken meer toepasselijk voor de Coricancha, denkend aan tempelstructuur en architectuur, religie en astrologie. Verondersteld kan worden dat de inheemse schrijvers aan deze zaken meer aandacht hebben besteed om hun etniciteit te waarborgen en dat de Spaanse schrijvers schreven binnen een Europees referentiekader met betrekking tot deze aspecten.

Felipe Guaman Poma de Ayala

3 Vertaald van citaat: “*Hay lugar de los que subjectos al Cuzco, que agora estaba por Atabaliba, adonde dicen que hay dos casas hecho de oro, y las pajas della, con que están cubiertas, todas hechas de oro. Con el oro de [que?] aquí se trujo [trajo?] del Cuzco trujeron algunas pajas hechas de oro macizo con su espigueta hecha al cabo, propia como nasce en el campo.*” (Bravo Guerreira 1985:152).

De kronieken in 'El Primer Nueva Corónica y Buen Gobierno', of 'De Eerste Nieuwe Kroniek en Goede Overheid' geschreven door Felipe Guaman Poma de Ayala, telt 1179 pagina's en is een hoog geïllustreerde brief (bijna 400 tekeningen) aan koning Filips III van Spanje. Het is getuigend van de precolumbiaanse geschiedenis van de Andes regio alsook de Spaanse overheersing. Waar enkelen de artistieke waarde van de tekeningen in twijfel trekken en een satirische eigenschap toekennen aan het gedeelte over de Spaanse overheersing (Adorno 1974:4-5), is het van belang in deze scriptie wat er valt te lezen over de Coricancha in dit immens werk.

De eerder genoemde tekeningen zijn behulpzaam bij het zoeken van referenties naar de Coricancha wanneer we als een primaire afbeelding zoeken naar een tekening van een zon; *Inti* in Quechua. De 79ste pagina van Guaman Poma's brief bijvoorbeeld, verklaart de afkomst van de Inca. Op deze specifieke pagina vinden we echter een afbeelding van een zon zoals is beschreven aanwezig te zijn geweest in de Zonnetempel en van massief goud te zijn gemaakt (zie beschrijvingen van Roberto Lehmann-Nitsche verderop in dit hoofdstuk). De afbeelding is vergezeld met de woorden *Inti Raymi*, een nominatie geassocieerd met een viering ter ere van de zon. Dit wordt uitvoerig beschreven door kroniekschrijver El Inca, Garcilaso de la Vega. Op dezelfde pagina vinden we afbeeldingen van de maan met een vergelijkbare bijschrift (*Coya Raymi*) als de afbeelding van de zon, evenals een tekening van een ster-achtige figuur benoemd *Choqui Ylla Uillca*; zie figuur 1. Een objectieve omschrijving van deze elementen zijn niet eenvoudig te achterhalen en andere bronnen moeten geraadpleegd worden voor een verklaring. De laatstgenoemde tekening verbeeldt speculatief een bliksemschicht (Mazzotti 2008:151). Ook deze is uitvoerig besproken door Garcilaso de la Vega en Juan de Santa Cruz Pachacuti Yamqui Salcamayhua welke beiden een aanzienlijk gedeelte van hun werken wijden aan Inca astronomie en waarbij de laatstgenoemde vooral wordt geprezen om zijn grove pentekeningen van de afbeeldingen toen aanwezig in de Coricancha (Lehmann-Nitsche 1929:7). Een aantal pagina's verder zien we een descriptie van van de Inca heersers, beginnende met de eerste van allen: *Manco Cápac Inca*. Guaman Poma vertelt

dat deze Inca verantwoordelijk was voor de “*curicancha templo del sol*” (Guaman Poma 1615:87) en geeft aan dat zijn ouders belichaamd werden door de Zon en de Maan. Hiervan wordt ook getuigd in de eerder genoemde figuur op pagina 79 van zijn brief. Het zou betekenen dat naast de Zon als zijn vader en de Maan als zijn moeder, de Morgenster (*Luceros*) zijn broer is. Het figuur rechtsonder is een tekening van *Uanacauri*, een representatie van Manco Capac. (Galvez 1956:60, Dilke 1978:34). Deze is niet zichtbaar in de Coricancha.

Figuur 1: Pagina 79 (Guaman Poma 1615:79)

Het Inca kosmologie aspect treffen we wederom aan in een referentie naar de ‘Gran Fiesta del Sol’ (Galvez 1956:181), 'de grote viering van de zon'. Op pagina 264 maakt Guaman Poma vervolgens een opmerking over offers die gemaakt worden bij de Coricancha. In devotie tot de Zon, wordt er gezegd dat er naast goud en zilver, ook vijftien tienjarige onbezoedelde kinderen vanuit het hele rijk worden geofferd in de tempel (Dilke 1978:71, Galvez 1956:186, Guaman Poma 1615:264). Verder in dit hoofdstuk over idolen en begravingen, vinden we opnieuw een vermelding van de Coricancha. Hier wordt uitgelegd dat in de derde maand na de dood van een Inca, zijn legitieme zonen de Zonnetempel betrekken tot er een van hen, het eerstgeboorterecht negerend, wordt gekozen door de Zon als erfgenaam van de Sapa Inca; de Inca heerser (Dilke 1978:80, Galvez 1956:209, Guaman Poma 1615:290).

Vervolgend in het hoofdstuk over de verovering vinden we een referentie naar de Coricancha binnen een beschrijving van Inca Atahualpa's gevangenneming. Opmerkelijk is de volgende citaat: “...y lo tomaron toda la riq’sa del temple de sol y de curicancha y de...” (Guaman Poma 1615:390). Dit vertaalt tot: “het nemen van de rijkdommen van de Zonnetempel en Coricancha”. Een editor van Guaman Poma's brief aan de koning van Spanje, Commandant Luis Bustios Galvez, interpreteert de twee echter als één fenomeen gezien hij het bewerkt tot “...los tesoros del Templo de Sol Curicancha...” (Galvez 1966:22), “de schatten van de Zonnetempel, Coricancha. In het volgend hoofdstuk zal hier wat dieper op worden ingegaan. Ook over het goud in de Coricancha wordt geschreven. Galvez vertaalt dit als: “Want alleen in Curicancha waren de muren, de deuren, de vloeren en de ramen bedekt met goud, zoals ze zeggen dat wanneer men binnenging, vanwege de glans van het goud, ze gezien werden als lijken omdat ze de kleur overnamen van dat metaal.” (Dilke 1978:110, Galvez 1966:22)⁴.

Vlak na het gedeelte over de verovering is er een vermelding van de Inca Manco. Hij leidde zijn rebellie tegen de overheersende Spanjaarden en stichtte een

4 Als vertaald van een citaat van Guaman Poma: “porq’ solo curicancha toda las paredes y la qubirtura y suelp y las uentanas quajado de oro dizen q’ la persona q’ entra dentro con el rrayo de oro parese defunto en el color del oro” (Guaman Poma 1615:390)

nieuwe Inca staat genaamd Vilcabamba. Guaman Poma fraseert: “*..y llego al ualle llamado uilcapampa y se poblaron ydeficio otro cuzco ciudad ydefico su templo de curicancha acan q.*” (Guaman Poma 1615:408-409), zeggende dat de Inca Manco arriveerde bij het vallei van Vilcabamba waar hij een nieuwe Cuzco construeerde, een nieuwe 'koninklijke stad van heerser en hof'. Hier zou hij een nieuwe Coricancha willen bouwen (Dilke 1978:115, Galvez 1966:35). Of het hier daadwerkelijk een nieuwe Coricancha betrof of de nadruk meer op een Zonnetempel lag, geeft Guaman Poma niet aan.

Een laatste referentie naar Coricancha vinden we pas na een enkele honderd pagina's, niet perse in de tekst zelf, maar in een bijgevoegde tekening van de stad Cuzco. Gezien het bijbehorend hoofdstuk de grote steden en dorpen van het voormalige Inca rijk beschrijft, lijkt het genoeg om alleen een grove illustratie van de Coricancha in de tekening van Cuzco weer te geven (Guaman Poma 1615:1059 [zie figuur 2]).

El Inca, Garcilaso de la Vega

De werken van Garcilaso de la Vega omvatten onder meer een vertelling van de conquistador Hernando de Soto. De Soto vergezelde Francisco Pizarro op zijn expedities en veroveringen en werd later de eerste Europeaan die zich in het territorium van de huidige Verenigde Staten waagde met zijn expeditie in Florida. Dit werk genaamd '*Historia de la Florida*', heeft geen belang binnen deze scriptie. Garcilaso's tweede werk, *Commentarios Reales de los Incas*, of *De ware vertellingen van de Inca's*, wordt binnen het thema van de Coricancha door velen als meest compleet beschouwd (Lehmann-Nitsche 1928:10).

Vergelijkbaar aan het werk van tijdgenoot Felipe Guaman Poma de Ayala, bevat Garcilaso de la Vega een gedeelte dat de Inca civilisatie beschrijft en een gedeelte over de Spaanse verovering. Echter, hoewel het lastig is gebleken een inzicht te kunnen krijgen van dit intensieve boekwerk als primaire bron, zijn er verscheidene opvolgende schrijvers die naar Garcilaso's werken refereren. Zijn werk wordt veelvuldig geraadpleegd door Johann Jakob von Tschudi, wie veel heeft bijgedragen aan de Peruaanse literatuur van de 19de eeuw. Von Tschudi, en daarmee Garcilaso de la Vega maken mogelijk dat er überhaupt beschrijvingen van de Coricancha kunnen gemaakt worden (Means 1929:232). Het werk van etnoloog Robert Lehmann-Nitsche, '*Coricancha, el Templo del Sol en el Cuzco y las Imagenes de su Altar Mayor*', of *Coricancha, de Zonnetempel in Cuzco en de Afbeeldingen op het Grote Altaar* (1928), wordt verderop besproken.

Pedro Cieza de León

Tussen de schrijvers waar regelmatig naar worden gerefereerd door Garcilaso de la Vega, vinden we Pedro Cieza de León (waarschijnlijk 1520-1554). Ook Cieza de León biedt met zijn verslagen goed inzicht in het Inca rijk. Niet alleen als kroniekschrijver van Spaans afkomst, maar ook als daadwerkelijke participant in de expedities en veroveringen die plaats vonden door het Inca rijk. En hoewel hij jong stierf, liet hij vier volumes van geschriften na. De eerste drie hiervan, '*Parte primera de la Crónica del Perú*' (Eerste volume van de kronieken van Peru), '*El señorío de los Incas*' (Het heerschappij van de Inca) en '*Descubrimiento y*

Conquista del Perú (De ontdekking en verovering van Peru), zijn belangrijk als primaire bronnen voor Inca geschoolden. Hoewel zijn werk als uitstekend bronmateriaal had kunnen fungeren, is het zoals met het werk van Garcilaso de la Vega, niet mogelijk geweest gebruik te kunnen maken van Cieza de León's werk, ondanks dat net als bij het bronmateriaal van Garcilaso de la Vega en van de in de volgende paragraaf vermelde Pachacuti, veelvuldig is gerefereerd naar Cieza de León's werk in secundaire en opvolgende bronnen en literatuur.

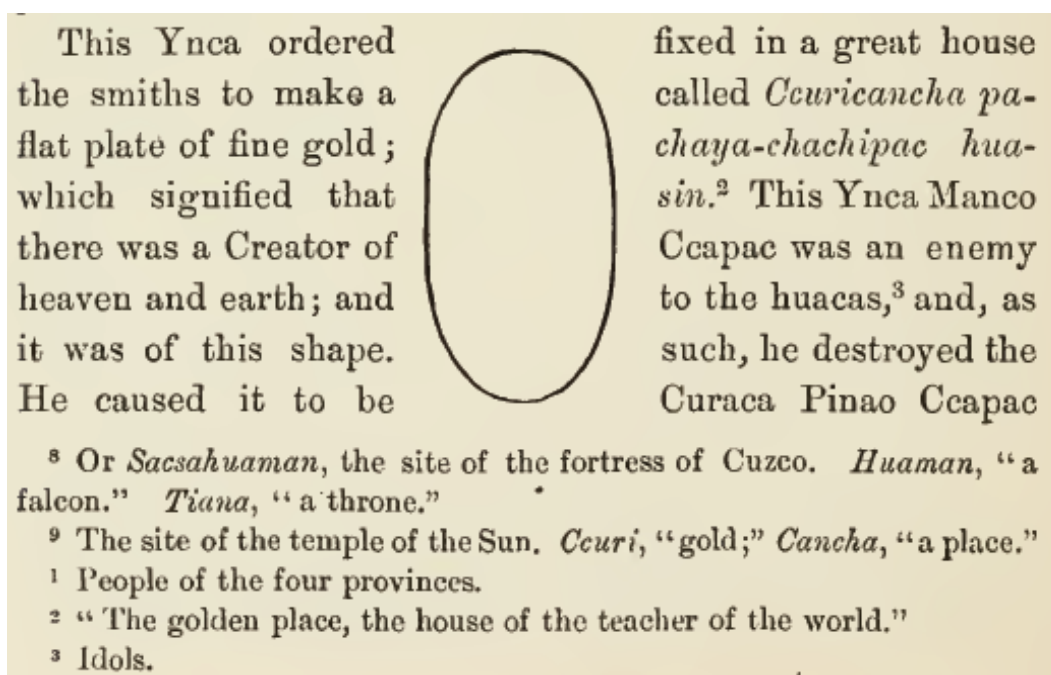
Juan de Santa Cruz Pachacuti Yamqui Salcamayhua

Don Juan de Santa Cruz Pachacuti Yamqui Salcamayhua speelde een belangrijke rol gespeeld in de bestaande beschrijvingen van de Coricancha. In het bijzonder zijn Pachacuti's tekeningen aan te merken, gezien de grotendeelse verwoesting van het Coricancha tempelcomplex en de bouw van de koloniale Santo Domingo kathedraal op de ruïnes. Zijn werk *'Relacion de Antigüedades deste Reino del Peru'*, of 'Een vertelling van de antiquiteiten van Peru', is gepubliceerd in 1613 en is opmerkelijk vanwege de grove tekeningen van het zogenaamde 'grote altaar' in de Zonnetempel, maar ook zijn poging tot het beschrijven van de Inca wereldvisie. Deze tekeningen vertonen volgens sommige geschoolden in het veld, het aspect van de axis-mundi. Een model van een Andes universum aan de hand waarvan ook Guaman Poma de Ayala werkte (Adorno 2000:91-105, Fink 2001). Waar het concept van de axis-mundi in tekeningen een zekere wereldvisie van de Inca representeert, is het idee ervan in deze scriptie alleen van belang te vermelden om een paradigmatisch denken onder de Inca kroniekschrijvers te benadrukken.

De tekeningen van Pachacuti dragen in grote mate bij aan het begrip van de Coricancha en zijn van uitermate groot belang geweest in de totstandkoming van Robert Lehmann-Nitsche's werk. Deze tekeningen worden verderop in deze scriptie besproken. Aan de hand van een vertaling van Pachacuti's kroniek door Clements R. Markham, een van de secundaire literatuur schrijvers die ook verderop wordt besproken, maken we de hieronder genoteerde documentaties van de in het boek beschreven Coricancha. We moeten er hierbij wel van uit gaan dat

Pachacuti's documenten bewerkt in deze vertaling zijn geplaatst. Daarom zijn niet alle originele tekeningen aanwezig.

Beschrijvingen van de Coricancha in Pachacuti's werk zijn met meer regelmaat aan te treffen dan in Guaman Poma's werk. Een eerste vermelding zien we in de context van opnieuw een beschrijving van een festival voor de Zon. De vermelding relateert zich in dit geval tot het offeren van llama's tijdens dit festival (Markham 1873:16-17). De volgende referentie naar de Coricancha, betreft zich tot een gouden ovalen plak dat een muur in de Zonnetempel decoreerde. Pachacuti vertelt hierover dat het gemaakt was om het bestaan van een 'Maker van hemel en aarde' te representeren. Het zou zijn opgehangen in de "*Ccuricancha pachaya-chachipac huasin*", wat zich vertaalt tot "De gouden plek, het huis van 's werelds meester" (Markham 1873:76).

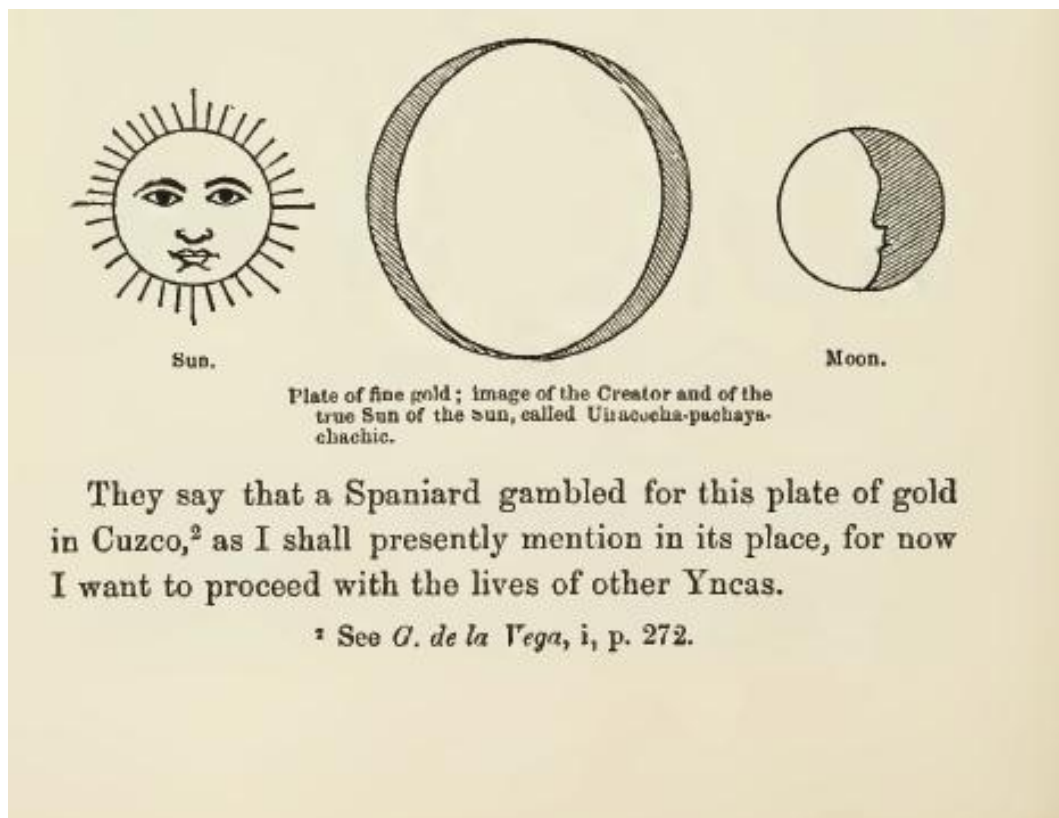

Figuur 3: Fragment pagina 76 (Markham 1873:76)

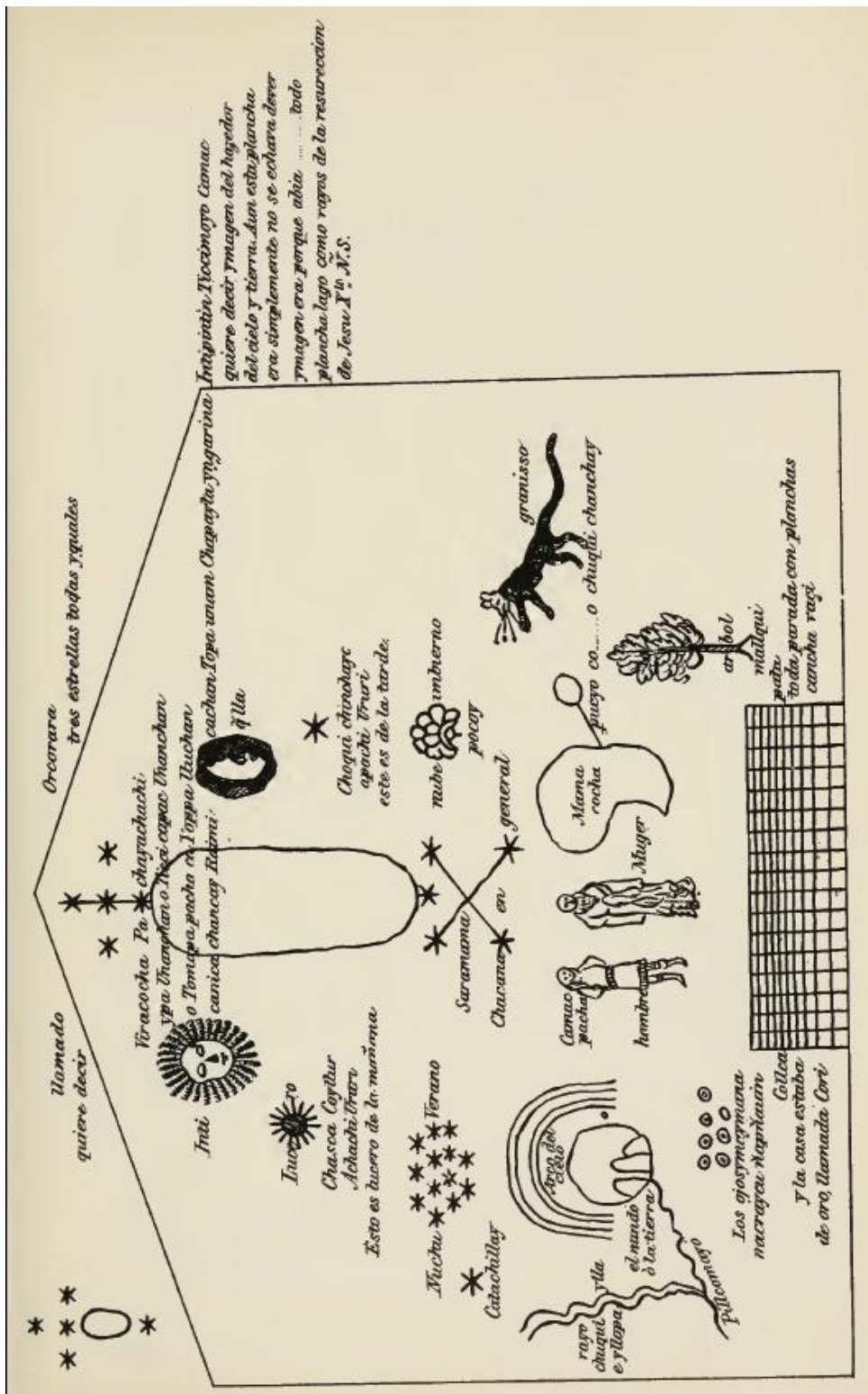
Het vermelden van de Zonnetempel is vervolgens enigszins triviaal. Zo wordt onder andere, op pagina 89 de geboorte van Inca Yupanqui contextueel vergezeld met een fantastisch gedecoreerde Coricancha en op pagina 92 wordt een priester aangeduid als dienstdoende in de tempel. Op pagina 103 leren we echter hoe de Coricancha een gedeelte van zijn gouden voorkomen verkreeg. Pachacuti vertelt

dat de toenmalige heerser Tupac Inca Yupanqui, een bevel geeft om rebellen van de *Chillis* volkeren te onderwerpen. Succesvol, brengen zijn krijgers een grote hoeveelheid fijnhoud mee. Tupac Inca Yupanqui geeft het bevel er platen van te maken om de muren van de Coricancha mee te bedekken. Ook interessant is de vermelding op pagina 104. De opvolger van Tupac Inca Yupanqui, Huayna Ccapac Inca, zou de Zon, de Maan en de Donder adoreren, denkende dat deze daar door zijn voorouders waren geplaatst om te worden vereerd. Tenslotte zien we een vermelding van de “Ccuricancha van Pachacamac”, doelend op het feit dat er meerdere Coricancha's waren waarvan de grootste in Cuzco stond (Markham 1873:108).

Hoewel er middels de index van Markham's bewerking het woord 'Ccuricancha' als zoekterm word gebruikt naar Coricancha referenties, levert het doorbladeren van de vertaling ook enkele andere meldingen op. Zo vinden we een uitvoering van Pachacuti's tekening van het grote altaar dat zich in de Zonnetempel bevond. Omdat het bronmateriaal een bewerkte versie van Pachacuti's originele kroniekwerk betreft, zien we niet de tekeningen terug zoals ze zijn gemaakt door Pachacuti zelf, ondanks het feit dat deze vertaling de eerste publicatie van Pachacuti's tekening bevatte (Means 1929:234). De belangrijkste hierbij, is die van het grote altaar dat aanwezig was in de tempel [zie figuren 4 en 5]. Dit zijn minder grove kopieën van Pachacuti's originelen. In bijlage 1 is ook een beknopt overzicht gemaakt van het gebruik van deze tekening in werken van onder meer Markham (deze vertaling) en de nader te bespreken Robert Lehmann-Nitsche. Opgemerkt dient verder ook te worden, dat hoewel de in deze paragraaf besproken werk een vertaling van een primaire bron betreft, we mogelijk moeten spreken van een secundaire bron omdat Markham zich niet beperkt tot alleen het vertalen van Pachacuti's kronieken, maar ook een lichte bewerking toepast.

Figuur 4: representatie van de bovenste afbeeldingen op het grote altaar (Markham 1873:84)

Intipatín. Inca migo Comac
 quiere decir ymagen del hagedor
 del cielo y tierra. Aun está plancha
 era simplemente no se echava dover
 ymagen era porque abia todo
 plancha lago como rayos de la resurreccion
 de Jesu X^{to} N. S.

Figuur 5: Een bewerking van Pachacuti's origineel. Eerste publicatie (Markham 1873:85)

Secundaire bronnen

Naast primaire bronnen is er een vervolgend onderzoek gedaan naar vermeldingen van de Coricancha in secundaire literatuur. In dit hoofdstuk bespreken we alleen directe referenties naar het tempelcomplex van de Coricancha en in het volgend hoofdstuk zullen we nader ingaan op het gedachtegoed hierachter en de bestaande interpretaties. Uit de 19de eeuw, zijn een aantal andere boekwerken en artikelen te vinden met informatie over de Coricancha. De meesten volgen echter werken van William H. Prescott, Johann Jakob von Tschudi en Clements R. Markha. Hun werken hebben dan ook een vergelijkbare structuur; een beschrijving van het Inca rijk en de Inca beschaving, gevolgd door de Spaanse verovering en overheersing. In de werken van anderen vinden we naast kleine stukken over de Coricancha een verscheidenheid van andere onderwerpen. We zien onder meer overkoepelende thema's als archeologie, botanie, rassenstudies, mythologie, kosmologie en ontologie. We zien zelfs vergelijkingen tussen beschavingen, zoals de Andes civilisaties met het oude Griekenland of India; ook in het werk van de verderop besproken Robert Lehmann-Nitsche. (Bollaert 1860; Lorente *ed.* 1860; Pococke 1852; Torres *ed.* 1852). Vermeldingen van de Coricancha zijn schaars en lijken afgeleid uit boeken van Prescott, Von Tschudi en Markham.

William H. Prescott's History of the conquest of Peru

Dit enorme werk uit 1847 bestaat uit twee volumes met een voorafgaande visie van de Inca beschaving. De index, van het boek bevat helaas wat inaccurate referenties. De inhoudsopgave bood gelukkig soelaas. Een verdere blik op de uitgebreide inhoudsopgave onthult een zeer gedetailleerd en chronologisch geordende set van boeken, hoofdstukken en paragrafen, volgend op het voorafgaande introductie over Inca civilisatie. Omdat het tweede volume zich geheel bezig houdt met de beschrijvingen van de veroveringen na de val van het soevereine Inca rijk, zien we een opvallende gelijkenis in opbouw met de werken van zowel Felipe Guaman Poma de Ayala, als Garcilaso de la Vega.

De eerste referentie gemaakt naar de Zon zien we wanneer de afkomst van de Inca wordt uitgelegd zich te hebben ontwikkeld vanuit de eerste 'kinderen van

de zon' (Prescott 1847:4). Vervolgens lezen we over de adoratie aan de Zon, zijn zuster-vrouw de Maan, Venus, en Donder en Bliksem. De eerste drie hebben we gezien in een tekening van Guaman Poma. Hier is Venus echter niet de broer van de Zon maar zijn bode (Prescott 1847:55). De volgende pagina's vertellen dat de oudste tempel gewijd aan de Zon zich bevond aan het meer van Titicaca. Daar waar gezegd wordt dat de koninklijke lijn zou zijn ontsprongen. Prescott vervolgt met een loven van *“de meest befaamde van de Peruaanse tempels”* (Prescott 1847:57). Hij leidt in met een oratie over de Coricancha, of 'de plek van goud'; een naam dat het ontving na enorme verrijking en als gevolg afweek van de denominatie van 'Inti Kancha'. Hij beschrijft het principiële gebouw vergezeld te zijn geweest door diverse kapellen en kleinere structuren. Het zou een behoorlijk stuk grond hebben ingenomen in de stad Cuzco en was in zijn geheel ommuurd met een stenen constructie. Prescott, vermeldt een opmerking van een Spanjaard, zeggende dat in heel Spanje er maar twee gebouwen bestonden die de sublieme architectuur van dit gebouw konden evenaren (Prescott 1847:57). Desalniettemin is Prescott verwonderd over het rieten dak dat de tempel bedekte. De binnenkant van de tempel beschrijft hij verder als een “goudmijn”. Op de muur aan de westzijde was een representatie van een godheid aanwezig met een menselijk gezicht en vele stralen licht uit zich scheen. Deze afbeelding is beschreven te zijn gegraveerd in een enorme, massieve plaat goud. Deze was zeer gedecoreerd met edelstenen als smaragd, een referentie uit een beschrijving van Guaman Poma de Ayala. Prescott beschrijft verder dat het in staat was het licht op te vangen dat elke ochtend binnenkwam vanuit de poort aan de oostzijde. Dit zou dan reflecteren op de andere muren en het plafond, allen ook bedekt met goud. Hij legt uit dat alle gouden decoratie metaforisch in betekenis waren. Het zouden de “weggeveegde tranen van de zon” zijn (Prescott 1847:58).

De volgende beschrijvingen zijn gewijd aan de aanliggende, kleinere kapellen. De eerste beschrijving is van de Kapel van de Maan. Deze lijkt de hoofdtempel van de Zon, met een sculptuur dat de Moeder Maan doet voorstellen. In contrast met de gouden plak in de Zonnetempel, betreft het hier een massieve plaat van zilver. Het visueel van de gouden plak van de 'Zon' werd hier dus

gerepliceerd in een zilveren plak en 'gezicht' van de Maan. Deze bootst het witte licht van de maan na en verlicht de zilveren ornamenten in de kapel, zoals de gouden plak dat deed in de Zonnetempel. Verder zijn drie andere kapellen aangegeven. Deze waren respectievelijk gewijd geweest aan de Morgenster (Venus), Donder en Bliksem en de Regenboog (Prescott 1847:58). Refererend aan Garcilaso de la Vega, omschrijft Prescott het bestaan van een aantal kleinere gebouwtjes die zouden hebben gediend als accommodatie voor de verzorgers en priesters van het binnenhof en de tempels. Over het goud en zilver vertelt Prescott dat het allemaal een religieuze betekenis heeft gehad in de Inca samenleving. De beschrijvingen die de Coricancha concreet betrekken beslaan in dit hoofdstuk van Prescott's werk al gauw zeven pagina's.

Johann Jakob von Tschudi's werken

De 19de eeuwse werken van Johann Jakob von Tschudi; *Travels in Peru; on the coast, in the sierra, across the cordilleras and the Andes, into the primal forest* en *Peruvian Antiquities* (1854) en *Peruvian Antiquities* (1855) gecombineerd, benaderen het volume van het hierboven besproken werk van tijdgenoot Prescott. Het eerste boek is vertaald vanuit het Duits door Thomasina Ross en is in feite een verslag van Von Tschudi's reizen in Peru, vanaf zijn scheep gaan in het Franse Normandië tot een beschrijving van de Inca beschaving. In die zin, kan dit boek beschouwd worden als een primaire bron. Zoals de beschreven kroniekschrijvers, documenteerde Von Tschudi datgene wat hij zag en leerde tijdens zijn reizen. Als gevolg kent dit boek amper referenties, afgezien van enkele voetnoten die jargon verklaren. En hoewel ook een index afwezig is, kent het boek wederom als Prescott's boek, een zeer uitgebreide inhoudsopgave.

Hoewel dit boek een verslag betreft van een reis door Peru, zijn verwijzingen naar de Coricancha niet eenvoudig te vinden. De eerste referentie naar de Zonnetempel vinden we halverwege het boek. Dit is echter niet de Zonnetempel van Cuzco en daarmee dé Coricancha, maar een verslag van de ruïnes van de Tempel van Pachacamac; "*Hij die de wereld creëerde uit niets*" (Von Tschudi 1854:144). *Pachacamac* is de god van creatie in de *Yunca* cultuur

die de Pachacamac Vallei (huidige Lurín Vallei) bewoonden. Von Tschudi vertelt dat de Yunca de tempel converteerden naar een tempel gewijd aan de Zon na hun assimilatie in het Inca rijk. Het waren de Spanjaarden die de tempel vervolgens achterlieten als ruïnen.

De enige echte vermeldingen van de Coricancha als de Zonnetempel, vinden we in het laatste hoofdstuk van het boek. Von Tschudi schrijft hier enkel over de vondsten van enkele gebalsemde mummies in het gebouw en dat de blokken in de stenen muur van het gebouw waren gecementeerd met goud en zilver. Zeer waarschijnlijk zou het gaan om edelmetalen platen die vast waren gemaakt aan de voegen tussen de blokken (Von Tschudi 1854:346,353). Geen melding wordt er gemaakt van een bezoek aan de Coricancha zelf.

Het tweede boek van relevantie is een gezamenlijk werk met Mariano Edward Rivero, vertaald uit het Spaans door Francis L. Hawks en gepubliceerd in 1855. In het introducerende stuk, geschreven door de vertaler, wordt er vermeld dat veel materiaal in het boek overeenkomt met Prescott's *History of the conquest of Peru*, naast het vele originele schrijven. Zo zien we bijvoorbeeld de opmerking van de Spanjaard geciteerd worden betreffende de weelde van de Coricancha, zoals te lezen in de vorige paragraaf van deze scriptie (Rivero & Von Tschudi 1855:242). Een opnieuw ontbrekende index beperkt het zoeken naar relevante sleutelwoorden. Interessant zijn vooral de aanwezige hoofdstukken betreffende wetenschappelijk onderzoek zoals rassenstudies, botanie, geneeskunde en religie. Echter, in het hele boek vinden we slechts eenmaal een beschrijving van de Coricancha. Hierbij wordt, net als in het werk van Prescott, het tempelcomplex beschreven. Het stuk opent met een betoog over de relatie van de Zon en heilige gebouwen in de Inca beschaving. De eerste referentie naar de daadwerkelijke Zonnetempel wordt gedaan met het begrip *Inti-huasi*. Dit wordt vertaald als 'Het Huis van de Zon' (Rivero & Von Tschudi 1855:242). Vervolgens worden de afmetingen en metselwerk beschreven, hierbij lezen we over de voegen met edelmetalen en de gouden plak in de Zonnetempel. Ook wordt er gesproken over de gebalsemde lichamen gevonden naaste de gouden plak. Deze lichamen behoorden toe aan voormalige Inca heersers (Rivero & Von Tschudi 1858:243).

Verder wordt er verteld over de kleinere kapellen en verder in gegaan op de fysieke eigenschappen van de Zonnetempel (Rivero & Von Tschudi 1858:240-246).

Clements R. Markham's The Incas of Peru

In het voorwoord van de in 1912 gepubliceerde *The Incas of Peru* is Markham zeer positief over Prescott's *History of the Conquest of Peru*. Hij is echter van mening dat er sinds de publicatie van dat boek, veel nieuwe zaken zijn ontdekt die het waard zijn te publiceren. Een fundamenteel verschil ten opzichte van de meeste andere boeken ligt in een alternatieve nominatie voor de Coricancha, namelijk *Inti-cancha*; of wel *Inti Kancha*, 'Het Hof van de Zon'.

De eerste vermelding van Inti-cancha vinden we in een verhaal over de eerste Inca, Manco Capac (Markham spelt Capac met een additionele c), “*welke het Huis van de Zon, genaamd Inti-cancha, oprichtte.*” (Markham 1912:55). Markham vertelt dat het een fort was voordat het een tempel werd. Vanuit dit initiële fort zouden de eerste Inca en zijn opvolgers de Cuzco Vallei hebben veroverd en het land opgedeeld in de vier delen die Tawantinsuyu opmaakten.

Daadwerkelijk data over de Coricancha beperkt zich tot één alinea op één pagina. Hierin zien we een vermelding van de Zonnetempel in Cuzco en ceremonies en tradities gerelateerd aan het tempelcomplex (Markham 1912:104). Deze ceremonies en tradities worden indirect beschreven met vervolgende stukken tekst over respectievelijk (hoog)priesters van de Coricancha, 'Maagden van de Zon'⁵ en (mensen)offers.

Literatuur tussen secundair en processuele literatuur

Slechts een aantal literaire werken binnen het thema van de Coricancha zijn aan te treffen in de fase tussen de secundaire bronnen en processuele literatuur.

Referenties en citaten uit de primaire en secundaire bronnen zijn in deze literatuur veelvuldig te vinden. Als voorbeeld te noemen is het boekwerk bewerkt door

5 Zogenaamde *Aclla*; speciaal geselecteerde maagden in dienst van de Zon. Na een periode van drie jaar kon een maagd de keuze maken te trouwen of hun leven te wijden aan de zon binnen het instituut van de Zonnetempelcomplex.

Daniel Jorro. In deze *Manuél de Arqueología Americana* (1919) zien we een uiteenzetting van de algehele Amerikaanse archeologie in die tijd. De hoofdstukken die de Peruaanse archeologie betrekken zijn als verwacht samengesteld uit werken van niet alleen de kroniekschrijvers El Inca Garcilaso de la Vega, Juan de Santa Cruz Yamqui Pachacuti Salcamayhua en Pedro Cieza de León, maar ook uit werken van onder andere Ephraim G. Squier, Max Uhle, William H. Prescott en Clements R. Markham. We zien dan ook geen nieuwe theoretische ontwikkelingen in de literatuur over de Coricancha.

In een enkel geval is een boekwerk enigszins misleidend. Onder één van de slechts twee boekwerken met de naam *Coricancha* in de titel, vinden we *Coricancha (Garden of Gold); Discovery of Peru and Conquest of the Inca Empire*, geschreven door A.F. Tschiffely en gepubliceerd in 1943. Hoewel de ondertitel het boek samenvat, is de hoofdtitel misleidend omdat de Coricancha absoluut niet wordt besproken. In een verklarend paragraaf van het volgend hoofdstuk koppelen we de keuze van deze titel aan een mogelijk theoretisch gedachtegoed.

Roberto Lehmann-Nitsche's beschrijvingen

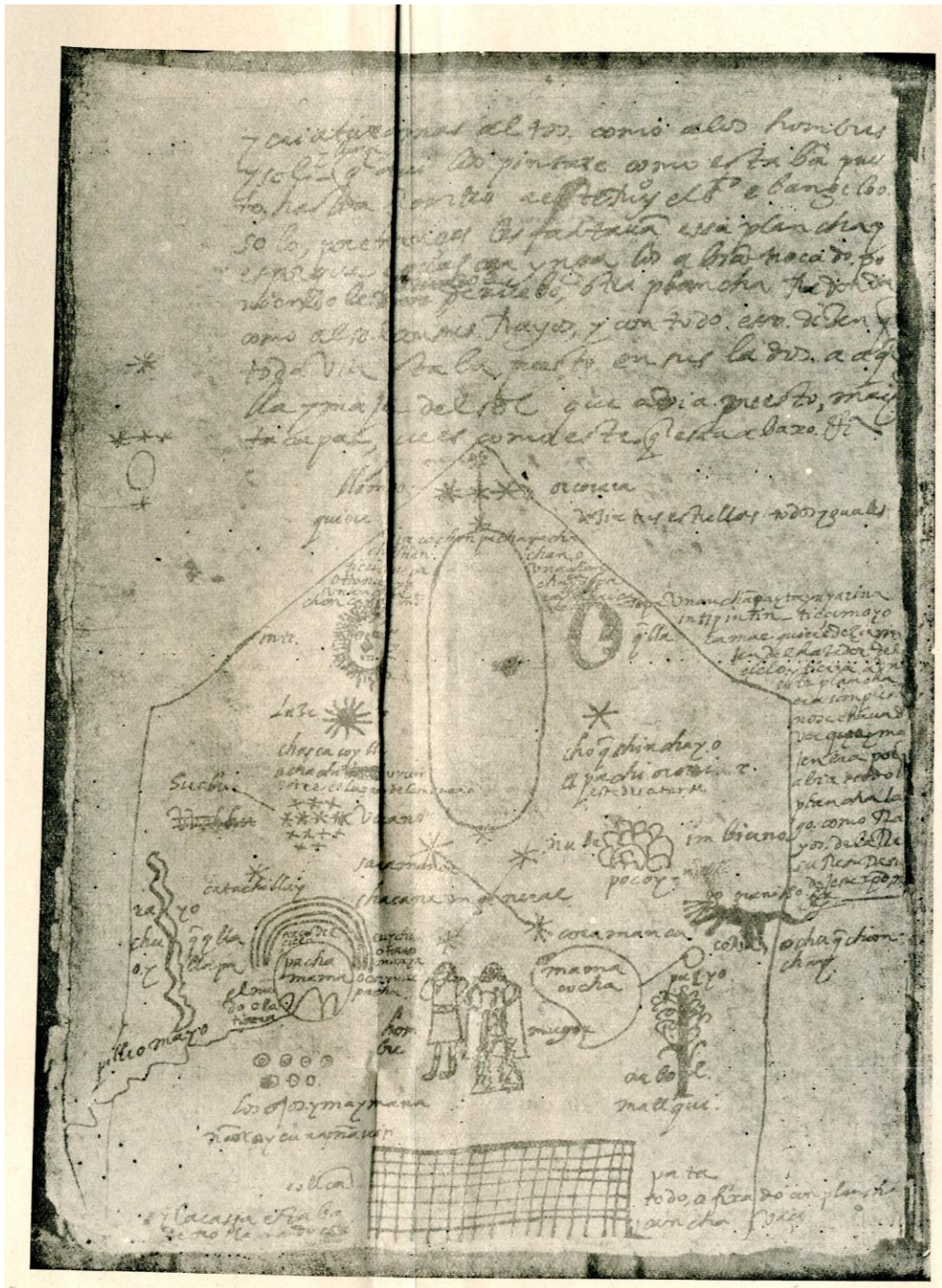
Het boekwerk met de meeste significantie voor het thema van de scriptie is Roberto Lehmann-Nitsche's *Coricancha; El Templo del Sol en el Cuzco y las Imagenes de su Altar Mayor*⁶ (1929). Dit 53 pagina's tellend document is het resultaat geweest van een 13-jarige studie en is het enige boek dat in z'n geheel gewijd is aan de beschrijving van de Coricancha.. Het bevat interpretaties en vergelijkingen van de afbeeldingen die aanwezig waren op het grote altaar in de Zonnetempel van Cuzco. Hoewel het boek is geschreven met zeer langdradige zinnen, zijn de beschrijvingen goed genoeg om een mentaal beeld te scheppen van de tempel.

Het boek is geschreven in twee delen. Het eerste deel beschrijft het binnenhof in zijn geheel en het tweede deel omschrijft de afbeeldingen gevonden in de Zonnetempel van de Coricancha. Lehmann-Nitsche geeft aan dat het tweede

6 Vertaalt tot: Coricancha; De Zonnetempel in Cuzco en de afbeeldingen op het grote altaar

deel een omschrijving is dat voor een groot deel is gebaseerd op een specifieke tekening van Juan de Santa Cruz Pachacuti Yamqui Salcamayhua als gepresenteerd in zijn *Relación de antigüedades deste reyno del Piru*. [zie figuur 6]. Hij is van mening dat deze tekening erg belangrijk is geweest in zijn studie naar de *altar mayor*. Het tweede deel neemt verder ook een analytische wending, gezien Lehmann-Nitsche tracht zowel te beschrijven als te interpreteren wat hij in de afgebeelde kosmologie afgebeeld ziet.

De complexiteit van de kronieken van Garcilaso de la Vega en Pachacuti is gefilterd en het materiaal over de Coricancha beknopt uiteengezet. Aan de hand van Lehmann-Nitsche boek kunnen we vier principiële elementen rondom het fenomeen van de Coricancha onderscheiden. Dit zijn de Zonnetempel, de gouden afbeelding van de Zon, het grote altaar in de Zonnetempel en de 'gouden tuin'. Hieronder vatten we de door Lehmann-Nitsche's werk gepresenteerde gegevens samen.

Figuur 6: De uitvouwbare scan in Lehmann-Nitsche's werk. Hij maakte gebruik van een onbewerkte kopie van Pachacuti's tekening voor zijn interpretaties (Lehmann-Nitsche 1929)

De Zonnetempel in Cuzco

Lehmann-Nitsche baseert de afmetingen van de Zonnetempel op jarenlange studies van beschrijvingen van Garcilaso de la Vega, Juan de Santa Cruz Pachacuti Yamqui Salcamayhua, Pedro Cieza de León en Ephraim G. Squier. Hij concludeert dat de respectievelijke lengte en breedte van de tempel circa 91,5 en 15,3 meter tellen. De muren van de tempel waren geconstrueerd met precieze metselwerk van stenen blokken. Vanaf een bepaald punt gingen de muren over in adobe blokken. De verbinding tussen de twee lagen zou zijn bedekt met een lint van goud (Rostworowski 1999:51, Gasparini & Margolies 1980:309). Het aanliggende pleintje mat ca. 122 bij 30,5 meter (Lehmann-Nitsche 1929:13). Vanuit Garcilaso's tekst haalt Lehmann-Nitsche aan dat het dak begon op een, voor die tijd, indrukwekkend hoogte en gemaakt was van hout om het ventileren van lucht te bevorderen (Lehmann-Nitsche 1929:13,20).

De muren binnenin de tempel waren in de lengte allemaal bedekt met gouden tabletten en platen. Een gouden afbeelding van de Zon was aanwezig; dubbel zo dik als de tabletten aan de muren. Deze hing lateraal aan het heiligdom gewijd aan de Zon en wees naar binnen gericht op het grote altaar. Het zou zo groot zijn geweest dat het de muur in de gehele breedte bedekte.

Het tempelcomplex van de Coricancha werd vergezeld door vier, kleinere kapellen. Zoals we zagen in Prescott's tekst, waren deze kapellen gewijd aan de Maan, Venus of de Morgenster, Donder en Bliksem en de Regenboog (Lehmann-Nitsche 1929:15; Prescott 1847:55).

De grote afbeelding van de Zon

Lehmann-Nitsche vermeldt afbeeldingen van drie sterren onder de horizontale balk waarboven het dak begon. Deze representeren drie sterren uit de Oriongordel, aldus Lehmann-Nitsche. Hij refereert er tevens naar als de 'drie María's', zoals ze liefkozend worden genoemd door Peruanen. Twee van de sterren identificeert hij als *Rigel* en *Betelgeuze*. De derde noemt hij speculerend de kappas ster *Saiph*. Deze interpretaties herleidt Lehmann-Nitsche uit de tekeningen van Pachacuti, terwijl hij erkent dat het totaalbeeld niet geheel compleet zou kunnen zijn (Lehmann-

Nitsche 1929:20).

Direct eronder kon de grote afbeelding van de Zon worden aangetroffen. Er bestonden drie opvolgende versies in de geschiedenis. De eerste was gemaakt in opdracht van de eerste Inca, Manco Capac. De tweede in opdracht van de vierde Inca, Mayta Capac en de laatste in opdracht van Inca Huascar⁷. Van deze drie was de tweede het meest opmerkelijk. In plaats van een circulaire vorm als de eerste en de laatste, zou deze een ovale vorm hebben gehad [zie figuur 3]. Dit roept bij Lehmann-Nitsche de vraag op of de tweede versie wellicht iets anders zou hebben gerepresenteerd dan de Zon. Hij doelt hier op een 'kosmisch ei' van goud. Want als Lehmann-Nitsche redeneert, speelt in de Brahmaanse stroming binnen het Hindoeïsme een dergelijk kosmisch ei ook een belangrijke rol. Hij vindt dat sommige Peruaanse legendes overeenkomsten vertonen met Aziatische. Pachacuti citerend zegt Lehmann-Nitsche: *“De Quechua legende als betoogd door Pachacuti, bevestigt dat de centrale schijf, tenminste de tweede editie ovaal is. 'De globale ei', volgens onze interpretaties, representeert niet de Zon, maar de Peruaanse Opper Bewustzijn. En als zodanig zegt hij [Pachacuti]: “Viracocha, oneindige Meester en ware teken van de wereld. Voortdurend gevestigd machtig en een daadwerkelijk teken. Tunapa die de kapitein en de vaandel wordt; Is hij man? Is hij vrouw? Hij, de bloem, tekent; hij zal herinneren; hij is de zon [niet zoon] van Zon! Hij is de maker van de hele wereld!”*

Wat betreft het *“lot van de grote centrale schijf na het royeren van de tempel, heeft tot deze dag weinig discussie aangetrokken – zo wordt het gelezen in de populaire boeken van vandaag – het was meegenomen door de conquistador Mancio Sierra de Leguizamo, welke het verloor op dezelfde avond in een dobbelspel.”* (Lehmann-Nitsche 1929, Markham 1873:84). Volgens Lehmann-Nitsche was deze specifieke afbeelding van de Zon echter een andere. Terwijl het heiligdom van Cuzco werd geroofd, trof men het stuk niet meer aan omdat het al was meegenomen door de mensen die ervoor verantwoordelijk waren. Inca Huascar zou zijn generaal Atok hebben bevolen naar Quito te reizen met het stuk. Op die wijze zou hij Huascar geprobeerd hebben de rebellerende Atahualpa tot

7 Broer en tegenstander van Inca Atahualpa, de laatste heerser van het soevereine Inca Rijk.

nederigheid te dwingen. Uiteindelijk zou Tupac Amaru (de laatste echte leider van de veroverde Inca staat) het in handen krijgen, van wie het uiteindelijk wordt afgepakt door de Spanjaarden in Villcapampa. Gesuggereerd wordt dat het vervolgens aan de paus werd gegeven, omdat het werd gezien als “*wortel en hoofd van alle bedrog en afgoderij*”. Het ware lot ervan is echter onzeker, al is het waarschijnlijk omgesmolten net als zoveel van de onbetaalbare artefacten (Lehmann-Nitsche 1929:30). Clements R. Markham eindigt zijn boek *The Incas of Peru*, met een citaat van Mancio Sierra de Leguizamo: “*Ik had een figuur van de zon gemaakt van goud, geplaatst door de Inca in het Huis van de Zon in Cuzco, wat nu het convent is van San Domingo. Ik geloof dat het 2000 [pesos] waard was, en wat ik kreeg in Caxamarca [bij het opdelen van het losgeld van Atahualpa] en in Cuzco, was mijn waarde 12.000 [pesos]. Toch sterf ik arm en met veel kinderen. Ik smeeek u medelijden met ze te hebben Majesteit, en moge God medelijden hebben over mijn ziel.*” (Markham 1969:170).

Het grote altaar

Bijlage 1 bevat een overzicht van scans en kopieën van de tekening gemaakt door Juan de Santa Cruz Pachacuti Yamqui Salcamayhua. Deze zijn ook veelvuldig van pas gekomen in het boek van Lehmann-Nitsche, waarmee hij vorm geeft aan het tweede deel van zijn boek. De tekening uit Pachacuti's *Relacion de Antigüedades deste Reine del Peru*, betreft in dit geval een grove representatie van het grote altaar dat in de Zonnetempel van Coricancha aanwezig was. De beschrijvingen bij de tekeningen zijn uiteraard van Pachacuti zelf, maar de interpretaties hiervan zijn afkomstig uit studies van anderen. Onder meer vinden we hierbij naast Robert Lehmann-Nitsche, ook Rolena Adorno en Rita Fink welke *La cosmología en el dibujo del altar del Quri Kancha según don Joan de Santa Cruz Pachacuti Yamqui Salca Maygua* (2001) schreef.

De gouden tuinen

De Coricancha ontleende zijn naam onder meer aan de weelderigheid dat aanwezig schijnt te zijn geweest in de tuinen van het complex. Afdalend vanaf de

samenstelling van gebouwen richting de rivier Huatenay, kon men in de aanwezige terrassen de zogenaamde 'tuinen van goud' (*Jardín de Oro*) tegenkomen. De afmetingen van deze tuinen maten circa 188 bij 95 meter. Hierin waren allerlei offer objecten van goud geplaatst, zoals maisplanten, herders met llama's en lammeren, gouden en zilveren *tinajas* (grote aardewerken kruiken of vaten); *vasos* (drinkwaar), *ollas* (kleine potjes of kruikjes) en allerlei types van *vasijas* (aardewerkvaat reservoirs). Deze terrassen leidden naar dé *Jardín de Oro*, de gouden tuin. Met dezelfde afmetingen als de bovenstaande, stond deze vol met levensgrote gouden beelden⁸.

Het doorlezen van Lehmann-Nitsche *Coricancha; El Templo del Sol en el Cuzco y las Imagenes de su Altar Mayor* geeft uiteindelijk een beknopt maar relatief gedetailleerd beeld van de Coricancha.

Postmoderne literatuur

Het aanbod van informatie over de Coricancha is in de postmoderne periode zo goed als alleen nog te vinden in de vorm van thematische artikelen, of als paragraaf dan wel onderdeel van een hoofdstuk in boekwerken over Inca, Peruaanse en Andes beschavingen. Naar de Coricancha wordt min of meer naar gerefereerd in alle verschillende aspecten van de Andes archeologie. Teksten met als thema kosmologie, religie, *ceque*-systeem (Tom R. Zuidema), textiel, aardewerk, geologische aspecten (aardbeving onderzoeken etc.) of architectuur, gebruiken de Coricancha dan vaak ter illustratie.

Graziano Gasparini & Luise Margolies' *Inca Architecture* bijvoorbeeld, is

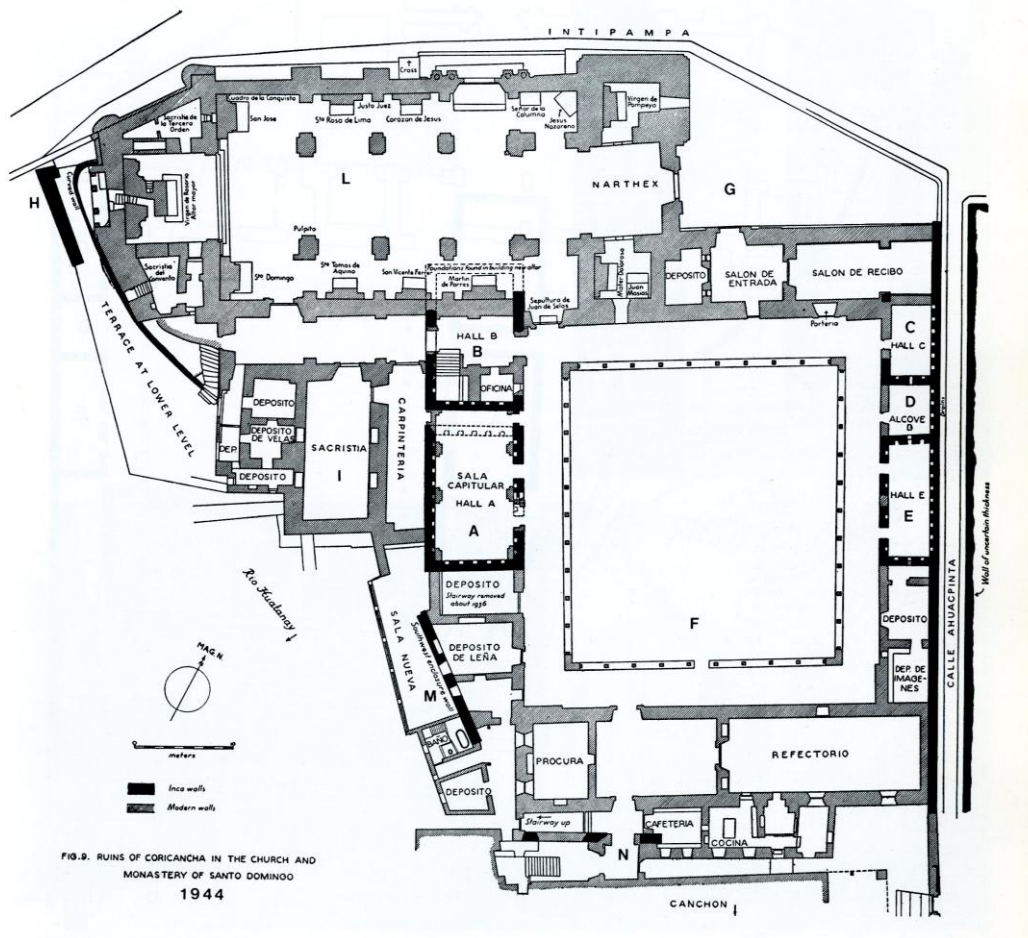
8 “Er was een tuin waarvan de aarde opgemaakt was met stukken fijn goud waarin op artistieke wijze maisvelden waren gezaaid van goud, de stengels, de bladeren en de kolven, en ze waren heel stevig ingeplant want, hoewel de wind hard was, ze er nooit uitgetrokken werden. Verder waren er meer dan 20 schapen [llama's] met hun lammeren en herders, met hun slingers en herdershoeken, de schapen beschermend, alles gemaakt van goud. Er was een enorme hoeveelheid van vaatwerk gemaakt van goud, zilver en smaragd, normaal gemaakt van aardewerk. Verder waren de binnenmuren gedecoreerd met verscheidene beeldhouwde werken en schilderijen van grote waarde, en dus was dit een van de meest rijke tempels van de wereld.” (as geciteerd van Pedro Cieza de León door, en vertaald van Lehmann-Nitsche 1929:19)

gewijd aan Inca architectuur. In dit geval worden de architectonische aspecten van de Coricancha besproken en wordt een fysiek beeld geschetst van de het tempelcomplex. De meest opvallende kenmerken van Andes bouwstructuren is het gebruik van megalieten en precieze metselwerk. Gasparini & Margolies merken op dat het metselwerk van de beroemde megalithische site van Tiwanaku veel overeenkomsten vertoont met de overblijfselen van de Coricancha; stenen blokken in de vorm van parallellepipedums, met gladde oppervlakken en perfecte aansluitingen (Gasparini & Margolies 1980:12). Net als de meeste andere structuren van de Inca bouwwerken was ook de Coricancha gebouwd in een rechthoekige vorm (Gasparini & Margolies 1980:134). Bij het complex was het zogenaamde *kancha* concept toegepast; een ommuurde rechthoekige blok met groepen van gebouwen met 1 kamer gebruikt voor bewoning etc. Het idee van een 1-kamerstructuur binnen een kancha was een criteria voor de Coricancha (Gasparini & Margolies 1980:181). Een plattegrond van het complex is in 1944 gepubliceerd door John Howland Rowe. Zijn werk wordt door Gasparini & Margolies beschouwt als het meest complete werk voor een ieder die de evolutie en functie van de tempel wilt bestuderen (Gasparini & Margolies 1980:221). In figuur 7 is de plattegrond zien zoals gepubliceerd in Gasparini & Margolies' boek. Restauratiewerken aan het complex en het Santo Domingo kathedraal, hebben echter een nieuw beeld verschaft van de Coricancha. Aan de hand van de nieuwe data hebben Gasparini & Margolies een eigen plattegrond gemaakt en ter vergelijking gesteld aan Rowe's versie van 6 jaar voor de verzwakkende aardbeving in 1950 [zie figuur 8].

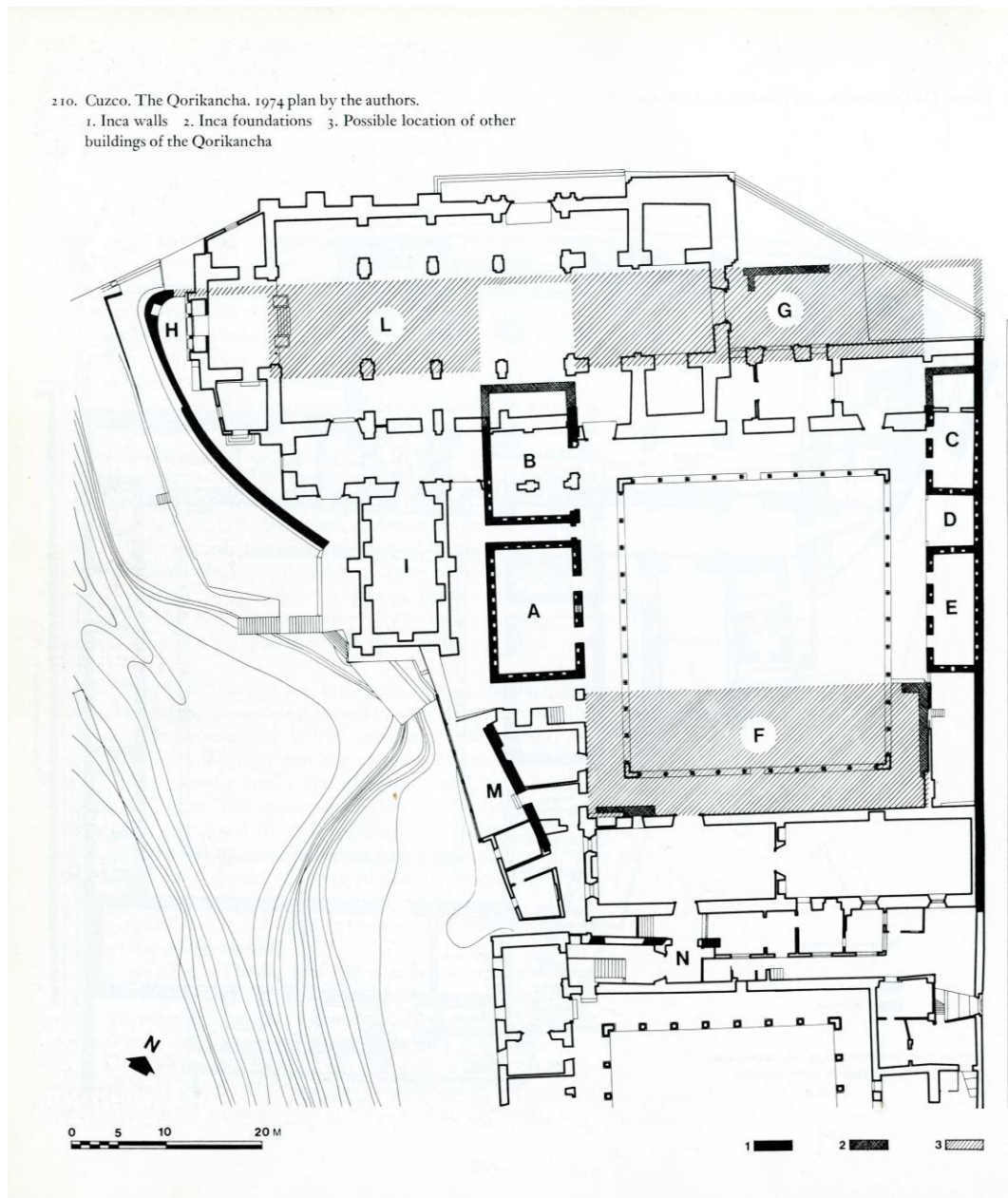
De kwetsbaarheid van de Coricancha is sinds de 1950 van 1950 een issue geworden in de preserving ervan. Een rapport van het Unesco restauratie initiatief is gepubliceerd in 1952. De restauratie van Coricancha heeft enkele decennia moeten duren, mede omdat het in feite een diachronische weergave betrof van zowel Inca, als koloniale architectuur. Politiek, esthetiek, cultuur en toerisme zijn bij deze onder meer vertragende factoren geweest (Gasparini & Margolies 1980:221, Raymond 2001). Een onderzoek naar de seismische kwetsbaarheid concludeerde dat de koloniale structuren zoals de toren van de

Santo Domingo, sneller kunnen instorten in geval van een potentieel verwoestende beving. Verder onderzoek bij deze is echter noodzaak (Cuadra et al. 2005).

209. Cuzco. The Qorikancha. 1944 plan by John H. Rowe.

Figuur 7: John Howland Rowe's blauwdruk van Coricancha uit 1944 (Gasparini & Margolies 1980:223)

Figuur 8: Gasparini & Margolies' herziene blauwdruk van Coricancha (Gasparini & Margolies 1980:224).

Hoofdstuk 3 Bronnen interpretatie en conclusies

In dit hoofdstuk combineren we de theorie uit het eerste hoofdstuk en de documentatie van de Coricancha beschrijvingen uit hoofdstuk twee. Het doel van de thesis wordt in dit hoofdstuk gerealiseerd en de vraagstellingen beantwoord. Dit wordt gedaan op chronologische wijze door met de reeksen van zowel G.R. Willey en J.A. Sabloff zoals gepresenteerd in *A History of American Archaeology* (1974, 1980, 1993); en Michel Foucault, het bronmateriaal interpreteren. We gebruiken de archeologische theriefases van Willey en Sabloff: *Speculatieve Periode (1492-1840)*, *Classificerend – Beschrijvend (1840-1914)*, *Classificerend – Historisch (1914-1960)* en vanaf 1960, *de Verklarende of Moderne Periode*. De epistemologisch reeks van Foucault wordt vervolgens samengevat als de *Renaissance (1400-1650)*, *Klassiek (1650-1800)*, *Modern (1800-1950)*, en *Postmodern (ca. 1950-)* perioden (Trigger 2006). Het concluderende eigenschap van dit hoofdstuk gaat gepaard met de interpretatie van de bronnen. Het doel hierbij is het begrijpen binnen welk theoretisch kader de bronnen tot stand zijn gekomen en de verzamelde gegevens op waarde en relevantie in te schatten.

Interpretatie van de primaire bronnen

Van de primaire bronnen hebben we in deze scriptie vooral een nadruk kunnen leggen op het werk van Felipe Guaman Poma de Ayala. We kunnen daarom niet met zekerheid een vergelijking maken met de andere kroniekschrijvers. Maar omdat ze allen in dezelfde theoretische fase kunnen worden geplaatst, zullen er ongetwijfeld identificerende overeenkomsten aanwezig zijn. We kunnen Pedro Cieza de León en Francisco de Xerez identificeren als kroniekschrijvers die documenteerden vanuit een perspectief gedomineerd door het gedachtegoed van een Spaanse conquistador; een mentaliteit gevormd door onder andere de Kerk, maar ook macht – en goudzucht. In de secundaire bronnen vinden we echter veel referenties aan Cieza de León en nagenoeg geen aan De Xerez. Hieruit is te concluderen dat de vier volumes werk van Cieza de León meer bruikbare beschrijvingen van de Inca beschaving en Spaanse overheersing bevatten dan het

biografische kroniekwerk van De Xerez. De inheemse kroniekschrijvers zullen zich zeer waarschijnlijk sympathieker hebben opgesteld tegenover hun etnische afkomst. We kunnen met enige zekerheid zeggen dat, hoewel enkele van de inheemse primaire bronschrijvers wat Spaanse scholing hebben meegekregen, hun kennismodus of gedachtegoed niet gelijk zou zijn geweest aan dat van Cieza de León. We zien dit onder meer geïllustreerd in Guaman Poma's kritiek tegenover de overheersing van de Spaanse kroon in het veroverde Inca rijk en Garcilaso de la Vega's positieve weergave van de Inca cultuur en religie (Adorno 1974). De volgende paragrafen richten zich op het vinden van zekere karakteristieke tekenen van alternatief theoretisch denkbeelden en paradigma's.

De primaire bronnen hieronder besproken, dienen we te plaatsen in de Speculatieve Periode van 1492 tot 1840, of de periode van de Renaissance van 1400 tot 1650. Dit is een periode van voor de conceptualisatie van de archeologie en de verwachting is dat deze bronnen weinig beschrijvend of classificierend zijn geformuleerd. Interpretatieve stukken zijn naar verwachting uit te sluiten.

In de kronieken van Francisco de Xeres zien we een consequente referentie naar tempels als '*mezquitas*', het Spaanse woord voor moskee. Hiermee wordt een directe parallel getrokken met Islamitische architectuur en daarmee indirect een met de Islam. De intentie is klaarblijkelijk niet om het aanbidden van de Zon te relativieren aan de theïstische overtuiging van de moslims.

Waarschijnlijker is het in verband brengen van de Inca religie met dat van een andere, heidens aanschouwde geloofsuiting. 15de en 16de eeuws Spanje kende veel conflicten met de moslims. De associatie gepaard hiermee is als gevolg gereflecteerd op de beschavingen van de nieuwe wereld. Om de Spaanse gevoel van superioriteit in stand houden en een conquista te rechtvaardigen, werden de beschavingen van de nieuwe wereld beschouwd als 'minderwaardig', net zoals de Islam. *“Inca tempels werden beschreven als mezquitas, “moskeeën”;* een van de grootste Andes pelgrimstochten werd vergelijkbaar gezien met de Moslim pelgrimstocht naar Mekka; en de duivel werd gedacht te praten met Andes volkeren zoals hij thuis in Spanje sprak met de individuen die buiten de sociale

orde stonden zoals gesanctioneerd door de Kerk.” (MacCormack 1991:128). Als gevolg is het belang van de Coricancha is in de ogen van De Xerez te herleiden tot een bron van veel goud als losgeld voor Atahualpa (Bravo Guerreira 1985:152), zoals is besproken in de bronanalyse van Xerez in het tweede hoofdstuk. De Xerez' documentatie is niet meer dan een geschiedvertelling en biografie van zijn en Francisco Pizarro's ervaringen tijdens de expedities in het Inca rijk. De data in zijn werk is te kenmerken als een speculatieve documentatie en daarom te plaatsen in de Speculatieve, dan wel renaissance periode.

Guaman Poma was geboren in een Peruaanse nobele familie; zijn 1179 pagina's tellende brief aan de Spaanse heerser Filips III, was ondertekend met *Don Phelipe Guaman Poma de Aiala*. Hij was een vloeiend Quechua spreker en Spaans was zijn tweede taal (Adorno 2000:xix). Spaans was een taal die Guaman Poma associatief leerde met religie en andere factoren die samen gingen met het leren van het alfabetisme. Guaman Poma heeft dus met een meer Spaanse perspectief geschreven dan dat hij zou willen erkennen, maar zijn houding ten opzichte van de Spaanse overheersing bleef kritisch en satirisch (Adorno 1974). Hoewel zijn werk wordt gewaardeerd om zijn precolumbiaanse beschrijvingen, is zijn partijdigheid voor de Inca sterk aanwezig en wordt hij aangeschreven erg polemisch te zijn geweest in zijn historische interpretaties. (Adorno 2000:33, Zamel & Spack 1998:176). Het feit dat hij een brief schreef, impliceert dat hij daadwerkelijk verandering in het perspectief van de Spaanse troon probeerde te bewerkstelligen.

Guaman Poma's subjectiviteit is minder aanwezig in het beschrijvende gedeelte van zijn brief. Informatie over de Coricancha in zijn brief is verder schaars. Van deze informatie is het meeste gericht op het fenomeen van een Zonnetempel en lezen we daarom meer over een tempel gewijd aan de Zon dan over de Coricancha. Hoewel Guaman Poma *Coricancha*, wel als woord gebruikt, zien we dat deze keuze gemaakt wordt omdat het de tempel identificeert maar niet beschrijft. Dat wil zeggen dat er geen nadruk wordt gelegd op de '*Cori-Kancha*', maar op de '*Inti-Kancha*' als het ware. Het idee van de Coricancha staat voor

Guaman Poma niet gelijk aan goud, maar aan de verering van de Zon. Tabel 1 in het vorig hoofdstuk toont dat goud alleen contextueel van belang was in Guaman Poma's teksten. Het algemeen gebrek aan interpretatieve literatuur is op deze wijze mogelijk te verklaren; het romantische element van een gouden tempel heeft in de geschiedenis meer aangesproken dan een zonnetempel. Om die reden is het mogelijk ook in de archeologie min of meer nagelaten nadere studies te richten op de Coricancha; naast het feit dat op de ruïnes van de Zonnetempel nu een katholieke heiligdom staat. Guaman Poma articuleert het esoterisch aspect van de tempel goed met behulp van Inca kosmogonie en kosmologie. De rol van goud en edelstenen is dus aanzienlijk minder uitgedrukt in zijn kroniek. De pompeuze Coricancha van de artikelen en ander literatuur uit de 19de eeuw, zijn niet van toepassing. Guaman Poma's perspectief op de Zonnetempel is dat er meer zijn dan één. Omdat het vereren van Inti fundamenteel was in de Inca wereldvisie, worden er dus meerdere zonnetempels beschreven. Concluderend zien we de zonnecultus prominent aanwezig in het Inca rijk. Tempels en andere heiligdommen zijn eraan gewijd en deze worden onderhouden door eenvoudige priesters in devotie tot de Zon (Dilke 1978:48, Bauer & Stanish 2001, MacCormack 1984). Guaman Poma schreef naar de Spaanse troon met als doel zijn achtergrond te relateren op een wijze dat informatief en accuraat zou zijn. Zijn documentatie is daarom niet geheel te identificeren als speculatief. De stijl van het eerste gedeelte van zijn brief is enigszins te kenmerken als classificierend – beschrijvend. We zien namelijk een (grove) classificatie van verschillende thema's als goden, tempels en Inca's. Maar omdat het tweede gedeelte van zijn brief subjectiever van karakter is, ontbreekt het geheel aan wetenschappelijke integriteit en voldoet het zeker aan de Renaissance epistème van Foucault.

Bij de beschouwing van de mestizo geboren Gómez Suárez de Figueroa, moeten we rekening houden met zijn gekozen naam: El Inca, Garcilaso de la Vega. Dit brengt een bepaalde subjectiviteit in zijn schrijven met zich mee. De Inca-prefix (ook wel geschreven als suffix) erkent zijn nobele achtergrond. Verder differentieert het hem van de oorlogsdichter en Spaanse schrijver uit de generatie

voor hem, met wie hij zich tegelijkertijd wenst te identificeren (Kolodny 1992:7). Zijn perspectief is gevormd door twee kanten: enerzijds zijn informele Europese scholing, en anderzijds familieleden die vertelden over zijn inheemse achtergrond tijdens zijn opgroeien. Vanaf zijn adolescentie brengt hij een tijd door in het land van zijn conquistador vader. Zijn intellect wordt geprezen door de anders superieur gedragende volbloedige Spanjaarden. Deze verschillende factoren leiden tot een perspectief met meer sympathie voor zijn Inca voorouders. Hij schrijft net als Guaman Poma erg kritisch over de Spaanse overheersing, en zegt dat het geen goed doet aan zijn land en volk (Brading 1986). Deze tendensen zijn niet waargenomen in zijn beschrijvingen van de Coricancha, mede omdat het gebruik ervan secundair is afgeleid in deze scriptie. Wel hebben deze gezorgd voor accurate beschrijvingen in secundaire en latere literaire teksten. Met name Robert Lehmann-Nitsche's werk, welke de meest descriptieve waarde draagt in deze scriptie. Opvallend is dat het zogenaamde *altar mayor* in Lehmann-Nitsche's werk is in letterlijke zin afgeleid van Garcilaso. Het was Garcilaso die dit element binnen de tempel als altaarstuk bestempelde terwijl de inheemse culturen niet bekend waren met een dergelijk idee (Bauer 2004:149). Hoe de Inca 'het altaar' conceptualiseerden is niet bekend. Maar Garcilaso's identificeren heeft wel geleid tot het denomineren van het fenomeen als altaar. Dit is typisch voor het speculatief paradigmatisch denken van de tijd waarin het werk is geproduceerd.

In het werk van Lehmann-Nitsche zijn de tekeningen van Juan de Santa Cruz Pachacuti Yamqui Salcamayhua van fundamenteel belang. Zoals Lehmann-Nitsche aangeeft, is het grote altaar *“een concentratie van afbeeldingen welke de principiële manifestaties van de religieuze concepten uit een significant tijdperk en van de geavanceerde beschaving van Zuid-Amerika vertegenwoordigen”* (Lehmann-Nitsche 1929:8). De algemene karakter van de kronieken van Pachacuti is niet meer dan het beschrijven van de Inca beschaving volgens het theoretisch kader van zijn tijd. Dit beschrijvend aspect wordt expliciet gekenmerkt door zijn tekeningen. Hierbij is op te merken dat met zijn illustraties, Pachacuti meer moeite heeft gedaan in het beschrijven van de elementen in de Coricancha

en het resulterende diagram is vervolgens aan velerlei interpretaties onderhevig geweest in postmoderne literatuur. Het diagram dient mogelijk als een illustratieve geschiedenis van Inca religie of kosmologie en kosmogonie. De bijbehorende beschrijvingen zijn eventueel niet van Pachacuti zelf, maar van collega kroniekschrijver en Spaanse priester Francisco de Ávila. Pachacuti's sympathie richting zijn inheemse achtergrond is prominent aanwezig. Zijn samenwerking met een Spaanse priester in het vormen van geschriften zoals hier besproken, is dan ook een aanwijzing dat het beschrijvende aspect hierbij groot is geweest. Het speculatief aspect van de eerste paradigmatische fase van G.R. Willey en J.A. Sabloff's reeks is daarom minder toepasbaar op Pachacuti's tekst. En hoewel *Relacion de Antigüedades deste Reino del Peru* in 1613 is gepubliceerd, is het in feite al een vroege vorm van beschrijvende archeologie, net als Guaman Poma's tekeningen. Een te trekken conclusie is dat een kroniek van een Inheemse schrijver in eerste instantie vooral speculatief is, zoals het geval is bij Garcilaso. Maar een toevoeging van relevante tekeningen geeft het gehele werk een meer beschrijvend karakter, vooral wanneer rekening wordt gehouden met het feit dat het werk van een inheemse schrijver is, zoals bij Guaman Poma en Pachacuti.

Interpretatie van secundaire bronnen

De bronnen die in deze paragraaf geïnterpreteerd worden, zijn allen gepubliceerd in G.R. Willey en J.A. Sabloff's *Classificierend – Beschrijvende Fase (1840-1914)*. William H. Prescott, Johann Jakob von Tschudi en Clements R. Markham's besproken bronnen vinden we respectievelijk geplaatst in 1847, 1854 & 1855 en 1912.

Een van de sleutelwoorden gebruikt in de analyse data uit de bronnen, is het woord *treasure*. Deze is gebruikt omdat in een tijdsperiode waarbij verhalen van 'el dorados' en expedities naar exotische nieuwe landen een beeld oproepen van rijkdommen en afgoderij. Het idee van mysterieuze schatten uit nieuwe culturen sprak men meer aan en dankzij mummies in rariteitskabinetten en hun sarcofagen in musea, werd de periode rond 1900 gekenmerkt door de esoterie buiten Europa. Ten einde van het speculerend paradigma van Willey en Sabloff,

duurt de Moderne epistème (1800-1950) van Michel Foucault voort. Een algemeen esoterisch gedachtegoed houdt dus stand terwijl de paradigmatische tendens verschuift richting een classificerende en beschrijvende houding.

Prescott's *History of the Conquest of Peru* kent een opbouw vergelijkbaar aan Guaman Poma's brief en Garcilaso de la Vega's werk. Gespeculeerd kan worden over een trend die wordt gevolgd, maar waarschijnlijk is er gekozen chronologisch te schrijven. Prescott beschrijft eerst de Inca civilisatie aan de hand van referenties naar primaire kronieken. Maar waar Guaman Poma op een ethnocentrische wijze schrijft, werkt Prescott met de stijl van een ontdekkingsreiziger in een Amerikaans perspectief. Zijn teksten zijn wel accuraat, gezien ze vertrouwen op referenties naar de primaire bronnen. Getuigend van de beschrijvende paradigma is Prescott's uitleg van de gouden decoraties in de Zonnetempel. Hij zegt hier dat de gouden decoraties het metafoor belichaamden van “*tranen weggeveegd van de zon*” (Prescott 1847:97). Dit is een beschrijving zonder speculatie of interpretatie.

Prescott geeft aan niet altijd overtuigd te zijn van wat de kroniekschrijvers vertellen over de weelderigheid van de Coricancha. Bewust van de subjectiviteit in zijn teksten waarschuwt hij de lezer om enigszins sceptisch te zijn, gezien dat wat ze lezen, een door 'el dorado' geromantiseerde illusie kan zijn. Maar dat wat hij documenteert erkent hij wel correct te zijn. Alles dat hij schreef baseerde hij op legitieme onderzoek aan de hand van de vertellingen van de kronieken als ook van getuigenissen die hij heeft gehoord van mensen die de ruïnes hebben gezien (Prescott 1847:59). Het beschrijvend karakter in zijn werk is sterk gezien Prescott informeert over zaken variërend van het lot van artefacten, de Zonnetempel en de nog staande muur van de site, tot metallurgie in het Inca rijk. Maar wat de classificierend – historische periode onderscheidt van de classificierend – beschrijvende periode, is tevens dat wat aan Prescott's boek ontbreekt. Namelijk het “*bijna complete zwijgen over de pre-Inca perioden en zijn totale gemis aan specifieke descripties van aardewerk, textiel, metaal, steen, hout, bot, en schelp artefacten van de mensen.*”, althans Philip Ainsworth Means in het classificierend

– historische 1931 (Means 1931:661).

Johann Jakob von Tschudi als ontdekkingsreiziger, schreef zijn werk gedeeltelijk vanuit eigen ervaring. Zijn beschrijvingen van de Inca beschavingen herleidt hij uiteraard vanuit getuigenissen. Opmerkelijk is dat Von Tschudi zelf geen bezoek heeft gebracht aan het tempelcomplex van Coricancha. Wat hij levert aan informatie over de Coricancha is mager, relatief aan de volumes van zijn boek. Hieruit kan geconcludeerd worden dat zijn doelgroep er minder interesse voor had. Het niet bezoeken de Coricancha kan ook te maken hebben gehad met de herstructurering van de Zonnetempel. De huidige Santo Domingo kathedraal was namelijk al gebouwd in de 17de eeuw, decennia voordat Von Tschudi naar Peru vertrok in 1838. Een derde optie is dat Von Tschudi zich bewust was van meerdere Zonnetempels door het Inca rijk heen. Maar additionele informatie over het fenomeen van Zonnetempels treffen we niet sterk aan. Omdat secundaire schrijvers grotendeels moeten vertrouwen op primaire bronnen, is ook hun kennis van de Coricancha afgeleid van de kroniekschrijvers. De goudzucht dat geassocieerd kon worden met de Coricancha wordt door Von Tschudi genegeerd en wat hij te vertellen heeft over de Coricancha beperkt zich eigenlijk tot een aantal gebalsemde lijken die waren gevonden in de Zonnetempel. Zijn werken zijn dan ook kenmerkend voor de classificierend – beschrijvende periode, met een nadruk op het beschrijven.

Clements R. Markham's *The Incas of Peru* (1912) valt nog net binnen het paradigmatisch denken van de 'classificerende beschrijver'. Uiteraard kan er niet vanuit worden gegaan dat gehanteerde theoretische kaderen abrupt verschuiven en zou Markham's werk wellicht op de drempel richting het classificierend - historisch denken kunnen liggen. Duidelijk is dat zijn werk niet zo zeer binnen de tweede theoretisch paradigma ligt als de werken van Prescott en Von Tschudi, ook vanwege de ruim 60 jaar die tussen de twee generaties ligt. Ter illustratie van deze verschuiving lezen we onder andere een alternatieve denominatie voor de Zonnetempel. In de index staat namelijk een doorverwijzing van Ccuri-cancha

[met dubbel c] naar *Inti-cancha*. Dit is kenmerkend voor het classificerend – historisch denken, doordat de nieuwe denominatie een zekere vorm van authenticiteit in data nastreeft. Het kan te maken hebben met het meer nadruk willen leggen op de sacrale definitie van de tempel en dus willen refereren ernaar als een Inca structuur gewijd aan de Zon. Markham schijnt het materiële aspect van goud niet af te willen doen als karakteristiek voor de Inca cultuur, althans niet voor de religie. *Inti*, letterlijk zon of Vader Zon (Valderama 2003:94), kan hij daarom toepasselijker gevonden hebben als prefix. We kunnen deze vervanging dus eventueel zien als een poging om historische correct te documenteren en de tempel te klasseren volgens het concept ervan, namelijk een zonnetempel. Maar ondanks dit gebruik van de derde theoretisch kader van Willey en Sabloff, is er niet zo zeer sprake van een wetenschappelijke aanpak van Markham's schrijfwijze. Zijn werk leest als een geschiedenisboek, net als de hieronder besproken boek van A.F. Tschiffely. Dus hoewel Markham's werk classificerend – historische kenmerken vertoont, is de schrijfstijl erg vergelijkbaar met dat van Prescott en Von Tschudi.

Coricancha (Garden of Gold); Discovery of Peru and Conquest of the Inca Empire (1943) van A.F. Tschiffely is één van de twee boeken die het woord *Coricancha* in de titel dragen. De eigenaardigheid in dit boek is niet zo zeer het gebrek aan een omschrijving of beschrijving van de *Coricancha*, maar het feit dat de benaming is gebruikt om een samenvatting te geven van de conquista. Ook opmerkelijk is zijn overduidelijke sympathie voor het lijden van de Spanjaarden tijdens hun expedities: “*Het feit dat Indianen waren beroofd en in zekere gevallen bruut afgeslacht, is niet genoeg reden om te wijzen naar de conquistadors met een vinger vol beschuldiging, afschuw en minachting.*” (Tschiffely 1943:5).

Tschiffely's perspectief bestaat uit het verhaal van moed en doorzettingsvermogen van de Spanjaarden, welke hebben geleden voor hun doel. Zijn subjectiviteit is ook waarneembaar wanneer hij in zijn introductie vertelt dat de rijkdommen die zijn weggenomen van de nieuwe landen onbeduidend waren ten opzichte van wat er was gebracht; zaken als het bewust vernietigen van een soevereine rijk en het

onderdrukken van haar volk, religie etc., wordt genegeerd. Het boek lijkt een poging te zijn geweest om een accuraat beeld te scheppen van de conquista. Onduidelijk is echter of Tschiffely zich bewust is van zijn vooringenomenheid.

Vanuit een post-processueel perspectief is dit boek absoluut niet objectief te noemen. De ondertitel van het boek is correcter dan de hoofdtitel en het algehele karakter van het boek kan niet geplaatst worden in in archeologisch theoretisch kader. In plaats daarvan is te concluderen dat Tschiffely op eigen wijze heeft geprobeerd de onbekendheid van het grote publiek ten opzichte van de conquista van het Inca rijk te verminderen. Als gevolg kunnen we dit boek niet geheel buitensluiten in het ontwikkelde theoretisch kader rondom de Coricancha, ondanks dat het ontbreekt aan inhoudelijke relevantie. Door de benaming *Coricancha* in de titel te gebruiken om zijn visie van de conquista te beargumenteren, demonstreert Tschiffely aan de lezer dat het verhaal achter de ontdekking van de Coricancha belangrijker is. Hij geeft dus een andere connotatie aan de Coricancha en probeert daarmee de esoterische kijk op de 'Nieuwe Wereld' te vervangen. Tegelijkertijd benadrukt hij de historische waarde van het begin van een globale transparantie, weliswaar in een vooringenomen positie. En in die zin past het in 1943 gepubliceerde boek toch in een classificerend – historische kader van gedachtegoed, al is het geen archeologische gedachte.

Interpretatie van literatuur tussen secundair en processuele literatuur

In de de moderne epistème van 1800 tot 1950, verschijnen werken die een verscheidenheid aan thema's behandelen. Onder deze wordt ook de Coricancha besproken, hoewel niet intensief. Wellicht gericht op het grote publiek, zien we werken, soms multidisciplinair de regels van het classificeren volgen. Zo ook een boekwerk bewerkt door Daniel Jorro en gepubliceerd in 1919. Zijn *Manuél de Arqueología Americana* is inderdaad een boekwerk dat de archeologie van het algehele Amerikaanse continent bespreekt. De hoofdstukken over de Peruaanse archeologie zijn opgemaakt uit werken van de primaire bronschrijvers El Inca, Garcilaso de la Vega, Juan de Santa Cruz Yamqui Pachacuti Salcamayhua en Pedro Cieza de León, en Ephraim G. Squier, Max Uhle, William H. Prescott en

Clements R. Markham. Het classificierend – historische aspect van werk komt naar voren in de manier waarop Jorro verschillende werken met elkaar vergelijkt. Hij refereert bijvoorbeeld naar een bevinding van de één en verwijst het naar de ander. Het werk is een compilatie van Pan-Amerikaans archeologische data uit de 19de eeuw.

Ook Willem Bollaert's *Antiquarian, Ethnological and other Researches in New Granada, Ecuador, Peru and Chile* past goed in de classificierend – historische periode. Hoewel het onderwerp van de Coricancha nauwelijks voorkomt, illustreert dit werk uitstekend de aspecten van diffusie, sociale evolutie, nationalisme en racisme die onderdeel uitmaakten van het theoretisch kader in de tweede helft van de 19de eeuw (Greene 2003:167). Aanwezig in zijn werk zijn bijvoorbeeld een classificatie tabel van de rassensamenstelling van het voormalige New Granada (huidig Colombia, Panama, en delen van Ecuador en Venezuela).

Coricancha; El Templo del Sol en el Cuzco y las Imagenes de su Altar Mayor

Het classificierend – historisch denken is sterk aanwezig in dit boek van Robert Lehmann-Nitsche. Hij refereert veelvuldig naar een aantal primaire en secundaire schrijvers en erkent zwaar te vertrouwen op hun beschrijvingen van de Coricancha. Zijn boekwerk is het product van een 13 jarige studie gewijd aan zijn studie van het tempelcomplex. Zijn referenties zijn precies en divers, wat blijkt door de manier waarop hij elementen van het complex bespreekt die nauwelijks zijn aangekaart in de primaire en secundaire bronnen. Het eerste deel beschrijft het oppervlakkige complex en het tweede deel gaat dan over tot beschrijvingen en interpretaties van de afbeeldingen in de Zonnetempel. De beschrijvingen zijn gebaseerd op de tekeningen van Pachacuti, aan de hand waarvan Lehmann-Nitsche zijn interpreties maakt. Het tweede gedeelte van het boek neemt een duidelijke analytische houding. Dit is duidelijk te zien in de manier waarop Lehmann-Nitsche probeert om zich zowel verklarend als interpreterend op te stellen ten opzichte van de afgebeelde kosmologie. Zo zien we vergelijkingen van de getekende constellaties met de sterrenbeelden uit het Westen. En hoewel het af en toe controversieel is op bepaalde punten, lijkt het boek een postmoderne

theoretische oriëntatie te volgen. Het verklarende aspect is essentieel in het boek en zorgt voor een dieper inzicht in het onderwerp. Dit wordt gekenmerkt door een informatief karakter dat kritische processen stimuleert en discussie op gang brengt. Sinds de publicatie van Pachacuti's diagram in 1873, is de betekenis ervan door velen geïnterpreteerd. Maar vanaf Lehmann-Nitsche's inzet wordt deze ook begrepen (Means 1929).

Het verklarende aspect van Lehmann-Nitsche's betoog is vooral waar te nemen in zijn interpretaties van de afbeeldingen. Deze probeert hij te verklaren aan de hand van mondiale vergelijkingen van oude mythen. Om de tweede versie van de gouden representatie van de gouden plak in de Coricancha te verklaren, gebruikt hij o.a. Griekse en Indiase 'kosmische ei' mythologieën. Dit zijn geen willekeurige voorbeelden die hij weet toe te passen, want hij weet ook correlerende mythologie van dichterbij te betrekken. Zo geeft hij een samenvatting van een mythe afkomstig van het door de Inca rijk geassimileerde Yunga volk. Het argument van vergelijkbare mythologie is vernieuwend voor zijn tijd. Want hoewel niet veel literatuur over de ovale 'Zon/Kosmisch Ei' is te vinden, zijn de vergelijkbare mythologieën wel overtuigend. Zo lezen we in de Vedische tekst van *Śatapatha Brāhmaṇa* (als samengevat in in Kak 2006:2): *“Het begint met het beeld van een kosmisch ei, de schaal waarvan de aarde is. Van een ander kosmisch ei komt de zon op en de schaal van dit tweede ei is de hemel. Het punt van dit verhaal is om te suggereren dat het universum op dit punt werd waargenomen als de vorm van een ei met de aarde als het centrum en de zon eromheen draaiend onder de hemelen.”* Dit heeft een zekere gelijkenis met Lehmann-Nitsche's versie van de Griekse mythe: *“...Cronos, maalt de oplossende contrasten in een olla (kruik) en vormt een ei waaraan hij sloten en kettingen bevestigt. Het ei begint te fermenteren tot het barst en hieruit komt de god Phanes. De bovenste helft van de eierschaal als de hemel, de bodem gevuld met residu van het universum, de aarde en water representerend. Phanes creëerde later om de nachtelijke tijden van de aarde te verlichten, de schijf van de maan en de sterren; en danst sindsdien eenzaam rond het hemelse Olympus boven het Kosmisch ei.”* Het controversiële element hier is te vinden in het feit dat, hoewel Vedische en

Griekse mythologie elkaar kunnen hebben beïnvloed, er geen indicatie is dat de mythe van een Kosmisch ei de oceaan zou hebben overgestoken in precolumbiaanse tijden. Lehmann-Nitsche beargumenteert dat als er heilige afbeeldingen waren van kosmische eieren in de 'oude wereld', dan kunnen ze er ook zijn geweest in de Coricancha. Hoewel hij niet in staat is een verband te tonen tussen Klassieke, Vedische en Inca mythologie, leunt zijn instelling waarschijnlijk tegen de gedachte dat dezelfde religieuze en kosmologische concepten onafhankelijk op verschillende locaties kunnen ontstaan. Een argument dat ook wordt gebruikt bij het concept van piramidale constructies.

Lehmann-Nitsche's kosmologische interpretatie van de afbeeldingen is essentieel voor dit boek. Zijn interpretaties variëren. Zo behandelt hij de verschillende aanwezige afbeeldingen, van constellaties tot de god van hagel of storm welke hij ziet in een afbeelding van een katachtige met stralen uit de ogen komend (Lehmann-Nitsche 1929:43-45).

Postmoderne literatuur

Het interpretatief aspect van de data groeit in de post-processuele archeologie en discussies over de resultaten van interpretatie worden gestimuleerd. We kennen vandaag de dag archeologische velden. Deze functioneren binnen geografische, culturele en materiële grenzen. Binnen deze grenzen wordt gespecialiseerd en in het veld van de Peruaanse en Andes archeologie vinden we nu veel invloed van archeologen, antropologen en etnologen als John Howland Rowe, R. Tom Zuidema, John Hyslop, María Rostworowski, Brian S. Bauer, William H. Isbell, Helaine Silverman en Sabine MacCormack.

Het archeologisch denken over de Coricancha is niet langer meer concreet. We zien het in hedendaagse archeologie en antropologie voornamelijk nog gebruikt worden als model voor het breed gerelateerd archeologie bedrijven. De bouwwijze van het complex wordt besproken in architectuur gerelateerde teksten. De kosmologische en religieuze aspecten van de Coricancha worden betrokken in een het overzicht van een algeheel overkoepelende Andes beschaving. En het aspect van goud en zilver wordt vooral aangehaald als trivia in beschrijvingen van

de conquista. De Coricancha als fenomeen op zich is niet vaak meer van toepassing. We zien deze namelijk overwegend als archeologisch erfgoed; een klein onderdeel binnen het geheel van de Peruaanse, de Andes- en de wereldarcheologie.

Gasparini en Margolies' boek over de architectuur van de Inca beschaving is een goed voorbeeld van een archeologisch specialisatieveld. Het boek is geschreven in een postmodern perspectief. De informatie is opgemaakt uit referenties naar bronmaterialen van primaire kronieken en secundaire bronnen, maar ook postmoderne werken. Het presenteert een uiteengezette studie met veel vergelijkingen, en uitleg van Quechua jargon binnen de Inca architectuur. Foto's en blauwdrukken scheppen een compleet beeld geschapen van Inca architectuur. De beschikbare informatie over de Coricancha is gedeeltelijk gebaseerd op studies van John Howland Rowe en gedeeltelijk op een herziening van Rowe's blauwdruk, welke is ontwikkeld met behulp van de studies voortkomend uit het Unesco restauratie initiatief. Het werk is typisch voor de postmoderne archeologie, met het progressief opbouwen van data aan de hand van eerdere literaire werken in combinatie met onderzoek.

De afgelopen decennia is de issue van archeologisch erfgoed en het behoud er van sterk gaan spelen. Als onderdeel hierop, is Unesco bezig geweest met een globale opgraving en restauratie van de ruïnes van de Coricancha. Het resultaat hiervan is het *Report of the Unesco Mission* (1951), een initiatief om archeologisch relevante structuren als de Coricancha te herstellen en conserveren. Het boek uit 1952 is geschreven door George Kubler. Cuzco leed onder een aardbeving (21 mei 1950) welke schade had toegevoegd aan de oude structuren van de stad. Tijdens de herstelmissie, heeft zich een klein archeologisch onderzoek plaatsgevonden. Deze was echter oppervlakkig en diende inzicht te verlenen voor een voorspoedige restauratie. Kubler zegt in deze: *“Unesco beschouwt onderhoud van cultureel erfgoed van de mensheid als een universeel probleem, waarbij kennis en samenwerking van alle volken nodig is.”* (Kubler 1952).

Bevindingen

Post-processueel denken leert ons dat we data waarnemen zoals ons gedachtegoed deze vertaalt. Het feit dat er in deze scriptie is gekeken naar hoe bronnen een trend van perspectief verschuivingen volgen is in feite een product van een dergelijk, interpretatief subjectief gedachtegoed. Dit concluderend, kunnen we er niet absoluut van uitgaan dat de wijze waarop de kijk op deze verschillende perspectieven objectief was. Het post-processueel denken vertelt ons dat we niet subjectief kunnen zijn, ook niet wanneer het gaat om het documenteren van data, of, belangrijker nog, de interpretatie ervan.

Tijdens het onderzoek naar geschreven literatuur over de Coricancha, is er in deze scriptie de conclusie getrokken dat alle literatuur sinds de primaire bronmateriaal van de kroniekschrijvers, teruggrijpt op die eerste beschrijvingen van het tempelcomplex. Niet alleen de secundaire bronschrijvers als Prescott, Von Tschudi en Markham hebben hun werken gefundeerd met primaire bronmateriaal, maar ook de postmoderne schrijvers hebben de primaire bronnen als basis genomen voor hun onderzoeken. Interessant hierbij is dat er geen ruimte is om de primaire bronmateriaal in twijfel te trekken. Hoewel er in sommige gevallen wordt gespeculeerd naar de mate van overdrijvingen bij beschrijvingen van de weelderigheid binnen de Coricancha (Prescott 1847:59), zien we wat dat betreft een eenstemmigheid tussen de kroniekschrijvers. De beschrijvingen uit deze zijn daarom aan te merken als dé autoriteiten op de Inca beschaving gezien hun persoonlijke ervaringen. De opvolgende generaties van literatuur bewerkstelligen met gebruik van de primaire bronnen een waarneembare thematische representatie van G.R. Willey en Sabloff's reeks van paradigmatische kaders, en voldoen ook aan het epistemologisch denken van Michel Foucault. In enkele gevallen nemen we een verschuiving richting een later theoretisch kader waar, maar over het algemeen correspondeert de literatuur goed met de opgestelde theoretische kaders.

De Coricancha wordt in de primaire bronnen weliswaar beschreven in combinatie met met goud, zilver en smaragden, maar wordt niet geprojecteerd als een tempel van goud en zilver. De 19de eeuwse schrijvers weerhouden zich dan ook van het 'El Dorado' idee en doen een academische poging om het

tempelcomplex te vertalen uit de primaire bronnen. Hoewel er in deze groep schrijvers ook ontdekkingsreizigers zaten, was deze toch vooral gericht op het beschrijvend en classificierend karakter van hun theoretisch gedachtegoed. Een mijlpaal in de moderne periode, is het werk van Robert Lehmann-Nitsche. Zijn beschrijvingen van de Coricancha en met name de *altar mayor* in de tempel, zijn tot zijn werk niet eerder gemaakt. Typisch voor het classificierend – historisch denken, zien we in zijn boek gedurfde vergelijkingen gemaakt worden. Zijn 'kosmisch ei' is een theorie dat hij loslaat op de tweede versie van de grote gouden plak dat aanwezig was in de Zonnetempel van Coricancha. Om zijn theorie te onderbouwen, voorziet hij de lezer van alternatieve mythes en onderbouwt hij zijn interpretaties met daadwerkelijk onderzoek. In dezelfde theoretische kader behandelen opmerkelijke autoriteiten als John Howland Rowe en R. Tom Zuidema de Coricancha op een andere wijze in hun extensieve werken. Het idee van de Coricancha wordt nu geïncorporeerd in specifieke onderzoeken en is geen concreet thema op zich. Tom R. Zuidema doet uitstekend onderzoek in het ceque-systeem waarbij de Coricancha in het centrum staat (Zuidema 1964). Het concept van de ceque lijnen en huacas (idolen en heiligdommen langs de ceque lijnen geplaatst) is een thema op zich en daarom niet behandeld in deze scriptie. Rowe's blauwdruk zien we vervolgens gebruikt worden als een vergelijkende studie in Graziano Gasparini en Luise Margolies' boek over Inca architectuur. Zoals in dit boek de bouwkundige eigenschappen worden behandeld, is de Coricancha in andere postmoderne werken ook onderdeel van één van de meerdere archeologische velden binnen een specifiek onderzoek. Het processueel en post-processuele denken vereist een extensieve kijk op dit soort archeologische features en een onderzoek naar de Coricancha in de literatuur moet als gevolg ook gebaseerd worden op de primaire bronnen. Gezien de spreiding van het tempelcomplex in (post) processuele thema's, heeft het verloop van deze scriptie rekening moeten houden met dit karakter van diverse archeologische velden en heeft het zich om die reden beperkt tot voornamelijk primaire en secundaire bronnen. De Coricancha heeft maar op enkele momenten in de literaire tijd centraal gestaan. Een aantal artikelen vormen de uitzondering op deze regel (Fink

2001, Cuadra et al. 2005). Maar we zien dat er voor *Coricancha; El Templo del Sol en el Cuzco y las Imagenes de su Altar Mayor* geen sprake was van nadrukkelijk literaire aandacht voor het de Coricancha. Gezien Lehmann-Nitsche op de drempel van paradigmatisch denken schreef, schuiven de opvolgende autoriteiten binnen de Peruaanse en Andes archeologie zich richting het interpreteren van data binnen de 'nieuwe archeologie'. Deze data zijn niet altijd meer expliciete feiten, maar theorieën onderworpen aan discussies. De positie van de Coricancha hiertussen is als een tempel, gewijd aan Inti. De Coricancha is ook waar het ceque-systeem van uit gaat; waarin het 'altaar' aanwezig was met tekeningen die een indicatie geven van een Andes perspectief; een structuur dat bouwkundige gelijkenissen deelde met eerdere culturen; een structuur waarvan een vergelijkend onderzoek kon worden gedaan 'dankzij' een aardbeving; een structuur waarvan de ruïnes als fundering dienen voor een kathedraal. De Coricancha staat dus niet alleen, maar maakt onderdeel uit van de Inca beschaving, de Peruaanse archeologie en een Andes perspectief.

Een opgraving van voor de aardbeving van 1950 resulteerde onder meer in het boek van John Howland Rowe, welke op zijn beurt de (post) processuele literatuur bevorderde. De afgelopen decennia zijn er verder opgravingen geweest. *“Gemeentelijk gesponsorde archeologische opgravingen onthullen steeds meer oude overblijfselen onder de ruïnes van Coricancha[...] Om de toeristische Inca ervaring te vergroten, richt de gemeente authentieke Inca monumenten op rond de stad.”*(Silverman 2002:885). De subjectiviteit van Cuzco betreft de Coricancha tot de gedachte: *“Descubrir el Viejo Qosqo para construir el Nuevo Qosqo”*, 'Ontdek de oude Cuzco om de nieuwe te creëren' (Silverman 2002:889). Zeer toepasselijk in het onderzoek naar de Coricancha en het archeologisch gedachtegoed erachter is Silverman's openingcitaat in haar artikel uit 2002: *“Who controls the past controls the future. Who controls the present controls the past.”* George Orwell 1984 (1949).

Summary

The structure of this thesis consists of three parts in three corresponding chapters. The first chapter explains the methodology of the thesis and provides a theoretical overview as applied to the data in chapter two. The main question posed in this thesis is: *How did the development of theoretical frameworks in the archaeology influence the interpretation of the archaeological Coricancha temple complex in Cuzco, Peru?* The theoretical evolution described in the first chapter is combined with the data in the second to form the third chapter.

The second chapter is comprised of the collected data. This data is extracted from a collection of sources. These contain primary sources in the form of chronicles written during the Spanish conquest and rule of the former Inca Empire. Various secondary sources have also been analysed besides these primary sources. These secondary sources have mainly been published in the 19th century. The purpose of this structure had been to correspond the findings with the previously established theoretical paradigms developed by G.R. Willey and Sabloff's, and Michel Foucault's model of epistemological modes of knowledge. Kevin Greene's *Archaeology: An Introduction* (2003) and Bruce Trigger's *A History of Archaeological Thought* (2006) provided the theoretical insight for the thesis.

The concluding chapter contains interpretations of the data of chapter two, which are related to their corresponding theoretical frameworks. With these findings, the main question posed in this thesis is answered in the last chapter. Generally, the data does comply with the paradigms and epistemes. A few are present, but these have been concluded to being exceptions that can be assigned to gradual shifts of paradigms, as the books that formed an exception were generally written close to a paradigm change as illustrated by Willey and Sabloff's model. As the archaeological feature of the Coricancha involves a temple complex, there has also been concluded that post-modern archaeological thought considers the Coricancha as an archaeological object between many others in the field of archaeology. As such, theories, interpretations and discussions push the

archaeology of the Coricancha (and other features) in to a future theoretical framework.

Bibliografie

- Adorno, Rolena, 1974. Racial Scorn and Critical Contempt Nueva corónica y buen gobierno by Guaman Poma de Ayala. *Diacritics* 4(4), 2-7.
- Adorno, Rolena, 2000. *Guaman Poma: Writing and Resistance in Colonial Peru*. Austin: University of Texas Press.
- Bauer, Brian S. and Charles Stanish, 2001. *Ritual and pilgrimage in the ancient Andes: the islands of the sun and the moon*. Austin: University of Texas Press.
- Bauer, Brian S., 2004. *Ancient Cuzco: Heartland of the Inca*. Austin: University of Texas Press.
- Bernstein, Peter L., 2004. *The Power of Gold: The History of an Obsession*. West Sussex: John Wiley & Sons, Ltd.
- Brading, D.A., 1986. The Incas and the Renaissance: The *Royal Commentaries* of the Inca Garcilaso de la Vega. *Journal of Latin American Studies* 18, 1-23.
- Bravo Guerreira, María Concepción, 1985. *Verdadera Relación de la Conquista del Peru*. Madrid: Raycar.
- Cuadra, C., Y. Sato, J. Tokeshi, H. Kanno, J. Ogawa, M. B. Karkee & J. Rojas, 2005. Preliminary evaluation of the seismic vulnerability of the Inca's Coricancha temple complex in Cusco. *Transactions on the Built Environment* 83, *Structural studies, repairs and maintenance of heritage architecture IX*.
- Bollaert, William, 1860. *Antiquarian, Ethnological and other Researches in New Granada, Ecuador, Peru and Chile: with observations on the Pre-Incarial, Incarial, and other monuments of Peruvian nations*. London: Trübner & Co.
- Cieza de León, Pedro, 1998. *Discovery and Conquest of Peru: Chronicles of the New World encounter*. Durham and London: Duke University Press.
- Díaz-Andreu, Margarita, 2007. *A World History of Nineteenth-Century History: Nationalism, Colonialism, and the Past*. New York: Oxford University Press.

- Dilke, Christopher Wentworth, 1978. *Letter to a king: A Peruvian chief's account of life under the Incas and under Spanish rule*. New York: Dutton.
- Fink, Rita, 2001. La cosmología en el dibujo del altar del Quri Kancha según don Joan de Santa Cruz Pachacuti Yamqui Salca Maygua. *Histórica* 25(1), 9-75.
- Galvez, Luis Rustios, 1956. *La Nueva Cronica y Buen Gobierno, Escrita por Don Felipe Guaman Poma de Ayala, Primera parte: Epoca Prehispanica*. Lima: Talleres de Imprenta.
- Galvez, Luis Rustios, 1966. *La Nueva Cronica y Buen Gobierno, Escrita por Don Felipe Guaman Poma de Ayala, Segunda parte*. Lima: Talleres de Imprenta.
- Galvez, Luis Rustios, 1966. *La Nueva Cronica y Buen Gobierno, Escrita por Don Felipe Guaman Poma de Ayala, Tercera parte*. Lima: Talleres de Imprenta.
- Gasparini, Graziano and Luise Margolies, 1980. *Inca architecture*. Bloomington: Indiana University Press.
- Greene, Kevin, 2003. *Archaeology: An Introduction*. EBook: Routledge.
- Guaman Poma de Ayala, Felipe, 1615. *El Primer Nueva Corónica y Buen Gobierno*.
- Hodder, Ian & Scott Hutson, 2003. *Reading the past: Current approaches to interpretation in archaeology*. New York: Cambridge University Press.
- Jorro, Daniel (ed), 1919. *Manual de Arqueología Americana*. Madrid.
- Kak, Subhash C., 2008. *Early Theories on the Distance to the Sun*. Los Angeles: Louisiana State University.
- Kolodny, Annette, 1992. Letting Go our Grand Obsessions: Notes Toward a New Literary History of the American Frontiers. *American Literature* 64(1), 1-18.
- Kubler, George, 1952. *Cuzco: Reconstruction of the town and restoration of its monuments*. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation (Unesco).
- Lehmann-Nitsche, Roberto, 1929. *Coricancha: El Templos del Sol en el Cuzco y las Imagenes de su Altar Mayo*. Buenos Aires: La Plata.

- MacCormack, Sabine, 1984. From the Sun of the Incas to the Virgin of Copacabana. *Representations* 8, 30-60.
- MacCormack, Sabine, 1991. *Religion in the Andes: Vision and Imagination in Early Colonial Peru*. New Jersey: Princeton University Press.
- Markham, Clements R., 1869. *Royal Commentaries of the Yncas by the Ynca Garcilaso de la Vega*. New York: Burt Franklin.
- Markham, Clements R., 1873. *Narrative of the Rites and Laws of the Yncas*. New York: Burt Franklin.
- Markham, Clements R., 1912. *The Incas of Peru*. New York: E.P. Dutton and Company.
- Markham, Clements R., 1969. *The Incas of Peru*. Lima: Librerias A.B.C.
- Mazzotti, José Antonio, 2008. *Incan Insights: El Inca Garcilaso's Hints to Andean Readers*. Madrid: Iberoamericana.
- Means, Philip Ainsworth, 1929. Reviewed work(s): Coricancha, el Templo del Sol en el Cuzco y las Imagenes de su Altar mayor. by R. Lehmann-Nitsche. *The Hispanic American Historical Review* 9(2), 232-235.
- Means, Philip Ainsworth, 1931. A Re-Examination of Prescott's Account of Early Peru. *The New England Quarterly* 4(4), 645-662.
- Navarro Gala, Rosario, 2007. *La "Relación de antigüedades deste Reyno del Pirú": Gramática y discurso ideológico indígena*. Madrid: Iberoamericana.
- Raymond, Nathalie, 2001. Cuzco: Du « Nombril du Monde » Au Coeur Touristique du Pérou. *Cahiers des Amériques Latines* 37, 121-139.
- Rivero, Mariano Edward and Johann Jakob von Tschudi, 1853. *Peruvian Antiquities*. New York: George P. Putnam & Co.
- Rostworowski de Diez Canseco, María, 1999. *History of the Inca Realm*. New York: Cambridge University Press.
- Rowe, John Howland, 1962. Stages and Periods in Archaeological Interpretation. *Southwestern Journal of Anthropology* 18(1), 40-54.

- Silverman, Helaine, 2002. Touring Ancient Times: The Present and Presented Past in Contemporary Peru. *American Anthropologist* 104(3), 881-902.
- Trigger, Bruce, G., 2006. *A History of Archaeological Thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tschiffely, A.F., 1943. *Coricancha (Garden of Gold): Discovery of Peru and Conquest of the Inca Empire*. London: Hodder & Stoughton Limited.
- Tschudi, von, Johann Jakob, 1854. *Travels in Peru: On the Coast, in the Sierra, across the Cordilleras and the Andes, into the primeval forest*. New York: A.S. Barnes & Co.
- Urbano, Enrique & Ana Sánchez (eds), 1992. *Antigüedades del Peru. Relación de antigüedades deste reyno del Piru, por Juan de Santa Cruz Pachacuti Yamqui Salcamaygua*. Madrid: Raycar.
- Valderama, Abdón Yaranga, 2003. *Diccionario Quechua-Español, Runa Simi-Español*. Lima: Biblioteca Nacional del Perú.
- Vassberg, David E., 1978. Pigs, the Pizarros, and the Agro-Pastoral Background of the Conquerors of Peru. *Latin American Research Review* 13(3), 47-61.
- Xerez, de, Francisco, 1531. *Verdadera relación de la conquista del Perú y provincia del Cuzco llamada la Nueva Castilla*.
- Zamel, Vivian & Ruth Spack, 1998. *Negotiating Academic Literacies: Teaching and Learning Across Languages and Cultures*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

Lijst van figuren

Figuur 1: Pagina 21 (Guaman Poma 1615:79)

Figuur 2: Pagina 24 (Guaman Poma 1615:1059)

Figuur 3: Pagina 27 (Markham 1873:76)

Figuur 4: Pagina 29 (Markham 1873:84)

Figuur 5: Pagina 30 (Markham 1873:85)

Figuur 6: Pagina 38 (Lehmann-Nitsche 1929)

Figuur 7: Pagina 44 (Gasparini & Margolies 1980:223)

Figuur 8: Pagina 45 (Gasparini & Margolies 1980:224)

Figuur 9: Bijlage 1 (Markham 1873:84)

Figuur 10: Bijlage 1 (Markham 1873:85)

Figuur 11: Bijlage 1 (Lehmann-Nitsche 1929)

Figuur 12: Bijlage 1 (Urbano & Sanchez 1992)

Figuur 13: Bijlage 1 (Urbano & Sanchez 1992)

Figuur 14: Bijlage 1 (Fink 2001:4)

Figuur 15: Bijlage 1 (Navarro Gala 2007)

Figuur 16: Bijlage 1 (Navarro Gala 2007)

Figuur 17: Bijlage 1 (Guaman Poma 1615:983)

Figuur 18: Bijlage 1 (Guaman Poma 1615:984)

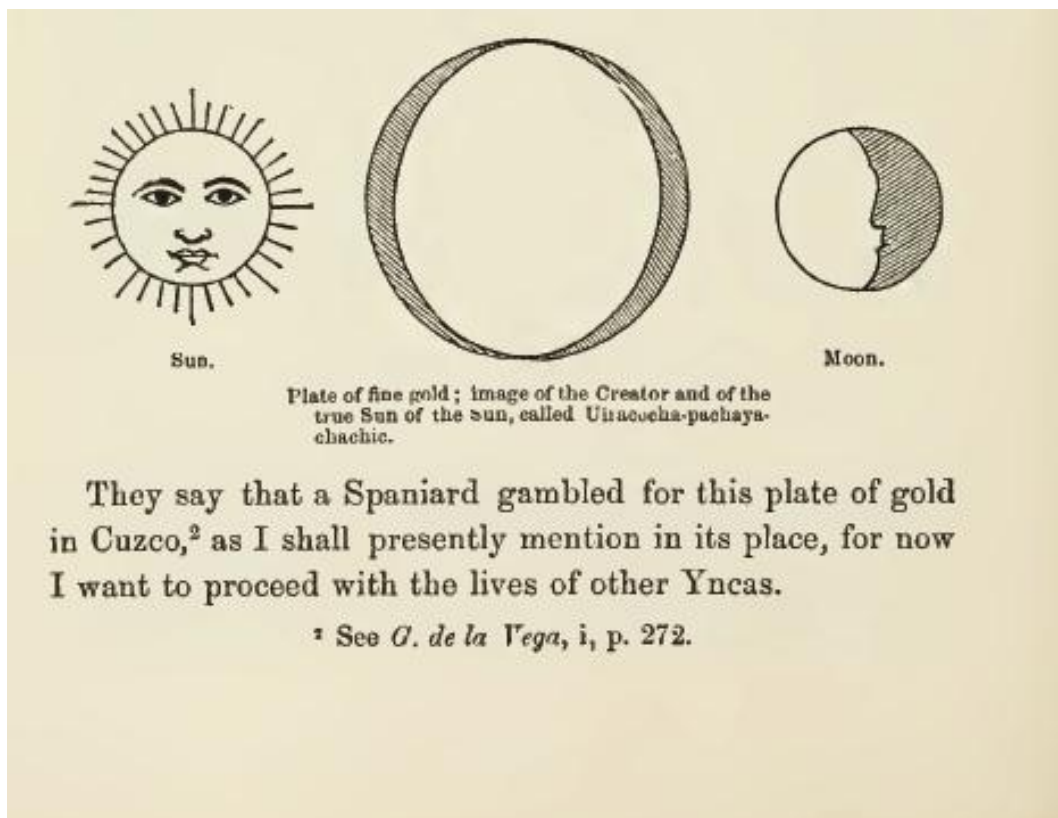
Lijst van bijlagen

Bijlage 1 Overzicht van Pachacuti's tekeningen

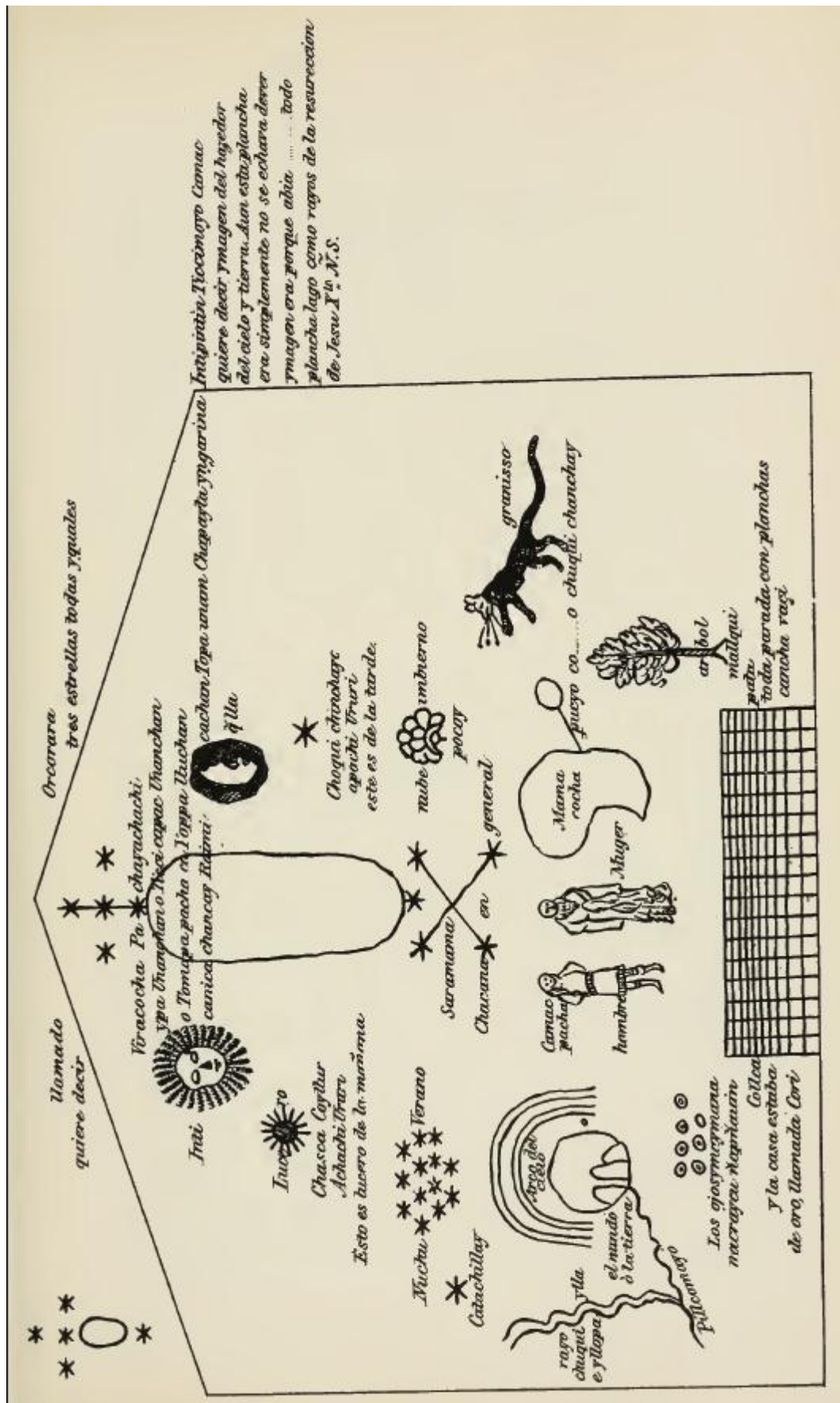
Bijlage 1 Tabel 1

Bijlage 1 Overzicht van Pachacuti's tekeningen

We zien hier ter illustratie van de theoretisch evolutie, het gebruik van voornamelijk Juan de Santa Cruz Pachacuti Yamqui Salcamayhua's tekening van de *altar mayor*. Het overzicht is chronologisch geordend op moment van gebruik in literaire context. We kunnen echter niet spreken van een originele publicatie van de documenten. Pachacuti's tekeningen waren in het bezit geweest van collega kroniekschrijver, priester Francisco de Ávila. Nu bevinden ze zich in het nationale bibliotheek van Madrid (Means 1929:234).

Figuur 9: Pagina 84, representatie van de bovenste afbeeldingen op het grote altaar (Markham 1873:84)

Intipititi. Yoccamayo Camac quiere decir ymagen del hacedor del cielo y tierra. Sin esta plancha era simplemente no se echara dever ymagen era porque abia todo plancha lago como rayos de la resurreccion de Jessu Xp̄o N. S.

Figuur 10: Een bewerken van Pachacuti's origineel. Eerste publicatie (Markham 1873:85). Figuur 1 in hoofdstuk 2 is onderdeel van Markham's bewerking.

Figuur 11: De uitvouwbare scan in Lehmann-Nitsche's werk. Hier is gebruik gemaakt van een onbewerkte kopie aan de hand waarvan Lehmann-Nitsche zijn interpretaties heeft gedaan (Lehmann-Nitsche 1929)

(f. 14) Aunque Guascar Ynga los abía puesto en medio donde estaba la ymágen del Hazedor otro como ymágen del sol no por esso los abía quitado, porque en

En un nivel inferior se localizan las divinidades estelares creadas por el Hacedor.

<i>Inti</i>	<i>Quilla.</i>
Lucero <i>chasca coyllor</i> <i>achachi ururi</i> este es el luzero de la mañana	<i>choquichinchay</i> <i>apachi orori</i> este de la tarde
<i>huchu</i> , verano	nube, invierno niebla <i>pocoy</i>

(En el centro del retablo sobre las figuras humanas, dice)

	<i>saramanca</i> <i>chacana</i> en general <i>coramanca</i>	
	<i>catachillay</i>	
rayo <i>chuqui quilla</i> o <i>yllapa</i>	arco del cielo <i>cuychi</i> o <i>turu manya.</i>	granizo <i>cawa</i> o <i>chuquichinchay</i>
el mundo o la tierra	<i>pachamama</i> o <i>camacpacha</i> mamacocha	<i>pugyo</i>
pillcomayo	hombre mujer	
		árbol <i>mallqui</i>
los ojos <i>ymaymana</i> <i>nauraycunap ñawin</i>	<i>collca</i>	<i>pata</i>

Y la casa estaba todo fixado con plancha de oro llamado *cori-cancha uaci*.

Figuur 13: Een schematische weergave van de beschrijvingen bij de tekeningen op het grote altaar (Urbano & Sanchez 1992)

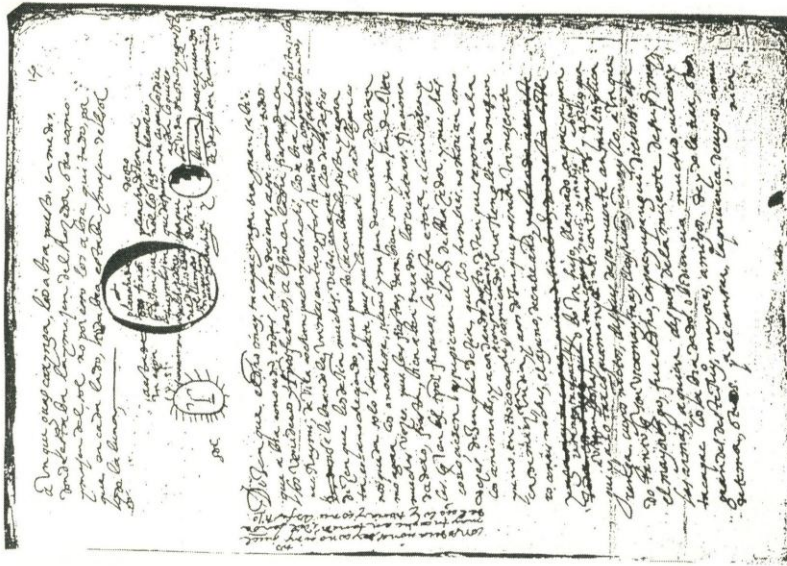

Lámina 2: manuscrito de Pachacuti Yamqui, fol. 14r

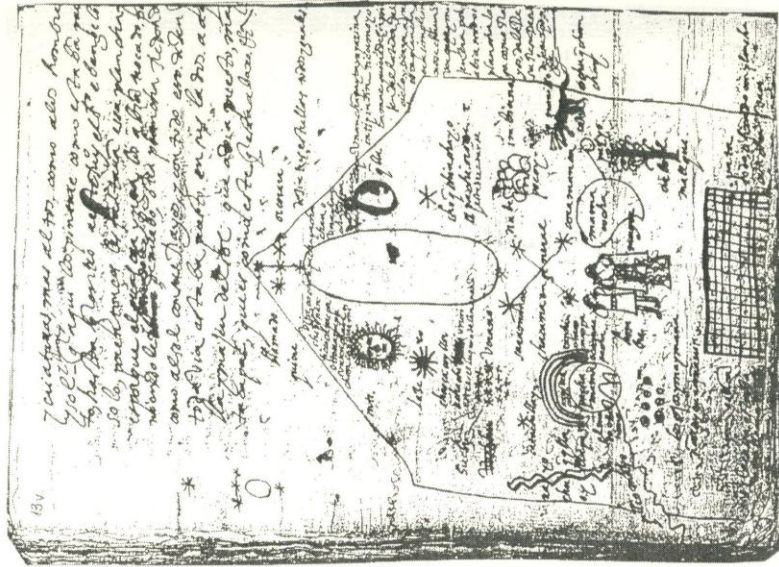

Lámina 3: manuscrito de Pachacuti Yamqui, fol. 13v

Figuur 15: Originele kopieën in Rosario Navarro Gala's werk uit 2007. Dit werk richt zich op de grammaticale aspecten van Pachacuti's werk (Navarro Gala 2007)

In dit overzicht zien we een zekere trend lopen. De toegevoegde tekeningen in Markham's bewerkte vertaling zijn de eerste die gepubliceerd zijn geweest. Gezien de grofheid waarin de illustraties waren opgetekend door Pachacuti, is het Markham's intentie geweest om deze duidelijk weer te geven. Hierin faalt hij niet en is het beschrijvend karakter van zijn boek gewaarborgd naar gelang de classificierend – beschrijvende periode van 1840 tot 1914. Lehmann-Nitsche, geïnspireerd door onder meer Markham's publicatie, krijgt toestemming om een kopie van het origineel te plaatsen in zijn werk. Aan de hand daarvan zien we niet alleen beschrijvingen volgens het classificierend – historische paradigma, maar ook interpretatie, dan wel verklarende aspecten in zijn betoog.

De verbaliseerde afleiding van de tekening (Urbano & Sánchez 1992:204) is een volgend stap in het theoretisch denken over de Coricancha. De tekening van de *altar mayor* is gevormd als een omlijning van een pentagram. Niet zo zeer als een multi-symmetrisch goniometrisch figuur, maar meer als een gelijkbenige driehoek op een min of meer symmetrische vierhoek. De symmetrie in deze vorm wordt van belang geacht. Elkaar balancerend zijn volgens Urban & Sanchez te onderscheiden: de respectievelijke afbeeldingen van de zon en de maan, als licht van de dag (de Morgenster) en licht van de nacht, zomer en winter (gerepresenteerd als de heldere en bewolkte hemel onder hun respectievelijke verticale lijn). Inclusief de maan, zien we dus ook de vier kapellen gerepresenteerd (Maan, Morgenster, Donder en Bliksem, Regenboog). Rolena Adorno ziet hier een expliciet gebruik in van een rechts-links axis als gender onderscheiding. Ze vergelijkt dit met Guaman Poma's tekening van de *mapamundi*, een cartografische representatie van een perspectief van de wereld (Rolena 2000:105). Adorno benadrukt hierbij een fundamenteel belang van het rechts/links plaatsen van geslacht aanduidingen en picturale representaties van Andes civilisatie en niet-Andes beschaving. Ze beargumenteert dat dit kenmerkend is als volgorde patroon in Andes afbeeldingen. Rita Fink is het hiermee eens wanneer ze zegt dat de compositie een abstract is in de relatie tussen natuur en de positie van de mens erin (Fink 2001). De post-processuele gedachte van een Andes mentaliteit zien we hier sterk geïllustreerd.

Figuur 17: Pagina 983 uit Felipe Guaman Poma de Ayala's brief, ter illustratie van zijn mapamundi (Guaman Poma 1615:983)

Figuur 18: Pagina 984 uit Felipe Guaman Poma de Ayala's brief, ter illustratie van zijn mapamundi (Guaman Poma 1615:984)